

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Motivace k genderově netradičním vysokoškolským oborům

Motivation for gender nontypical university fields

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Doc. Pavlína Janošová, Ph.D.

Autor:

Bc. Katrin Tarkhounová

Praha 2015

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala Doc. Pavlíně Janošové, za cenné rady, trpělivost, čas a především podporu, kterou mi po celou dobu věnovala. Dále mé díky patří účastníkům výzkumu, za jejich otevřenost, ochotu a milou spolupráci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Motivace k genderově netradičním vysokoškolským oborům“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Katrin Tarkhounová

Podpis:

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje otázce motivace vysokoškolských studentů k genderově netradičním oborům. Práce je rozdělná na dvě hlavní části, teoretickou a empirickou část. Teoretická část seznamuje se základními pojmy v oblasti genderu, která je v posledních letech poměrně často diskutovaným tématem. V empirické části se práce zaměřuje na jedince, kteří se vymykají tradičním genderovým stereotypům. Pro provedení výzkumného šetření byla použita kvalitativní metodologie s metodou rozhovorů, jež umožňují komplexní vhled do procesu rozhodování respondentů. Závěrečná část představuje samotnou analýzu a interpretaci získaných dat.

Klíčová slova

Gender, pohlaví, horizontální a vertikální genderová segregace, volba povolání, genderové stereotypy

Annotation

The diploma thesis concerns the question motivation for gender nontypical univerzity fields. The thesis is devided into two parts, the theoretical and the empiric part. This thesis introduced to the main ideas in the area of gender - very often discussed topic in last few years. The empirical part is focused on persons who stand out from the conservative stereotypes. For my research I am using quantitative methodology with the technique of interview, because it provides a comprehensive insight into the decision-making process of the respondents. The final part introduces the empirical analysis and interpretation of the data obtained.

Keywords

Gender, sex, horizontal and vertikal gender segregation, career choise, gender stereotypes

Obsah

Úvod.....	7
<i>TEORETICKÁ ČÁST</i>	9
1. Pohlaví a gender.....	9
2. Pohlavní role	12
3. Genderová identita	12
3. 1 Genderová identita z hlediska psychologických přístupů.....	14
4. Stereotypy	17
5. Vliv procesu socializace na utváření genderu	18
6. Vliv očekávání	19
7. Význam hraček a her.....	20
8. Gender ve vztazích.....	21
9. Ženské dilema	22
10. Postavení žen a mužů na trhu práce	24
10. 1 Horizontální a vertikální segregace	27
10. 2 Skleněný strop a skleněný výťah.....	29
11. Gender a školství.....	29
12. Volba povolání	31
13. Rozdíly ve schopnostech a vlastnostech mužů a žen.....	33
14. Mužská a ženská morálka	35
15. Muži a ženy s netradiční genderovou volbou oboru	37
<i>EMPIRICKÁ ČÁST</i>	39
16. Výzkum.....	39
16. 1 Cíl empirického šetření	39
16. 2 Výzkumné otázky	39
16. 3 Výzkumný vzorek	40
16. 4 Metodologie	41
16. 5 Interpretativní fenomenologická analýza (IPA)	42
16. 6 Důvod zvolení metody IPA	42
16. 7 Průběh výzkumu	43

16. 8 Vlastní reflexe ke zvolenému tématu.....	44
16. 9 IPA analýza	45
17. Interpretace dat.....	46
18. Diskuse.....	57
<i>Závěr</i>	<i>62</i>
<i>Seznam použité literatury.....</i>	<i>64</i>
<i>Resumé</i>	<i>68</i>
<i>Seznam příloh</i>	<i>69</i>

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem zvolila téma Motivace k genderově netradiční volbě vysokoškolských oborů. Vycházím především z vlastního zájmu o danou problematiku a ze svého studijního oboru. Jsem studentkou Učitelství pro střední školy, a proto považuji za nutné, aby pedagogové reflektovali vlastní názory, jež se týkají mužů a žen, a vytvořili si ke svým žákům vztah bez jakýchkoliv předsudků. Pedagogové a výchovní poradci mají na děti velký vliv v období, kdy se rozhodují, jakou cestou půjdou. Hartung et al (2005), uvádí jako jedno z možných řešení genderových stereotypů, aby je učitelé upozorňovali na osoby, které jsou úspěšné v nějaké genderově netradiční profesi. Účelem není přimět žáky k netradičnímu modelu, ale alespoň zmírnit jejich stereotypní smýšlení. V současné době už můžeme pozorovat oproti časům minulým trend k větší nivelizaci genderových rolí. Více se setkáváme s ženami v oblastech, které dříve byly vyhrazeny pouze mužům. Přesto všechno je pravdou, že na ženy stále bývají kladeny vyšší nároky, setkávají se s tvrdší kritikou a jejich selhání bývá často zobecňováno. Je prokázáno, že z vysokých škol vychází mnohem více žen než mužů, jejich výsledky jsou v průměru lepší, ale pokud se na stejné ženy a muže podíváme o několik let později, na společenském vrcholu jsou muži. Kam se poděly úspěšné absolventky? Z jakého důvodu ženy, které v oboru zůstaly, zastávají nižší pozice než jejich mužští kolegové a mají nižší plat? V mé práci chci zjistit, co některé jedince vedlo k tomu se genderovým stereotypům vzbouřit a čemu všemu museli při své netradiční volbě čelit. Co některé dívky například vedlo k tomu být programátorkami a některé chlapce studovat předškolní pedagogiku?

Genderové otázky se staly nedílnou součástí našeho postmoderního světa. Identita mužů a žen díky genderu začala být chápána jako sociálně-kulturní proces nikoli jako biologická predestinace. Jak píše Simone de Beauvoir (1966), lidé se nerodí jako muži nebo ženy, ale stávají se jimi. Považuji za nutnost připomenout, že je rozdíl mezi genderovými studií a feminismy (plurál, z důvodu řady odnoží). Genderová studia se totiž nesoustředí pouze na tzv. ženskou otázku, jejich cílem je především posilovat genderovou citlivost, což je cílem i mé práce. Toto téma patří v současnosti k jedněm z nejdiskutovanějších a troufám si říct, že se nikdy nevyčerpá. Z hlediska odborné literatury je dostatečně pokryto. U nás k nejvýznamnějším odborníkům, kteří se zabývají genderovou nerovností, patří Irena Smetáčková, Marie Čermáková a Alena Křížková, z jejichž studií jsem také vycházela.

Detailní přehled o dívčí a chlapecké identitě podává Pavlína Janošová ve své publikaci stejného názvu, která mi pomohla komplexně nahlédnout do pohlavního vývoje v jednotlivých obdobích lidského života.

Moje práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V té teoretické vycházím především z nastudované odborné literatury a vysvětluji základní pojmy týkající se genderu a pohlaví. Cílem praktické části je zjištění motivace studentů vysokých škol k netradičním genderovým oborům. Snažím se o komplexní vhled do jejich procesu volby. Z tohoto důvodu jsem použila kvalitativní metodu, technikou šetření byly hloubkové rozhovory, které byly následně analyzovány pomocí metody IPA (interpretativní fenomenologické analýzy). Tato interpretační metoda umožňuje detailně zmapovat, jak respondenti sami prožívají a reflektují svou situaci, co v souvislosti s ní cítí a vnímají. Z důvodu své komplexity se tato metoda jevila jako nejvhodnější pro můj záměr. Výzkumný vzorek tvořilo celkem 7 respondentů genderově netradičních vysokoškolských oborů. Jednalo se o 2 studenty oboru Předškolní pedagogika, 2 studentky oboru Informační technologie, studentku oboru Lesnictví, studenta oboru Všeobecná sestra a poslední byla studentka oboru Řízení a použití ozbrojených sil. Věk dotazovaných respondentů se pohyboval od 19 do 22 let, jednalo se tedy o studenty bakalářských studijních programů. Ve výzkumné části jsem získaná data interpretovala a v diskusi provedla srovnání svých zjištění s výzkumnými otázkami prezentovanými v odborné literatuře.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Pohlaví a gender

Na úvod je třeba rozlišit mezi dvěma základními pojmy, které se v této práci budou vyskytovat a jejichž záměna by mohla být pro pochopení smyslu zcela fatální. Těmito pojmy jsou „*pohlaví*“ x „*gender*“. Pokud bychom měli pohlaví nějak definovat, nazvali bychom ho biologickým rozdílem mezi samcem a samicí. Je to viditelný rozdíl v pohlavních orgánech, ze kterého vyplývají rozdíly v reprodukční funkci. Jedná se o univerzální kategorii, u které nedochází ke změnám podle času ani místa. „*Pohlaví je biologický termín, gender je pojem psychologicko-kulturní*“ (Oakleyová, 2000, s. 121). Z genetického hlediska je o pohlaví rozhodnuto už při početí, kdy dochází ke spojení spermie s vajíčkem. Pokud se spárují chromozomy X, bude dítě pohlaví ženského, spojí-li se chromozom X s chromozomem Y, bude dítě mužského pohlaví. Můžeme tedy říct, že o pohlaví rozhoduje chromozom. Zde je prvopočátek všeho. Jak uvádí Janošová (2008), pohlaví má vícesložkový charakter:

- pohlaví chromozomální
- pohlaví gonadální (varlata x vaječníky)
- pohlaví vnějších genitálií
- pohlaví vnitřních genitálií (děloha, prostata atd.)
- hormonální pohlaví, tedy hladina mužských a ženských hormonů
- psychosexuální mozková centra predisponující pohlavní identitu, biologické určení pro emocionální souhlas příslušnosti k mužům či ženám
- fenotypické pohlaví, sekundární pohlavní znaky (ňadra, rozložení tuku, kosterní rozdíly aj.)

Naproti tomu gender lze chápat jako komplex vlastností, vzorců chování, zájmů, vzhledu atd., který je ve společnosti spojován s představou ženy nebo muže. Obsah tohoto souboru je kulturně a historicky proměnlivý. Je zřejmé, že v různých kulturách i historických epochách se očekávání, která jsou kladena na muže či ženu liší. Můžeme říci, že mužské a ženské charakteristiky nevyplývají z biologické přirozenosti, ale jsou vytvářeny společností prostřednictvím procesu, který se nazývá socializace. Tedy nikoliv biologickým pohlavím, se kterým se člověk narodí, ale až prostřednictvím socializace se stává člověk plně ženou či mužem se vším všudy. „*Gender je stále vidět, pohlaví ne*“ (Oakleyová, 2000, s. 123). V rámci socializace si jedinec osvojuje společenskou představu ženskosti a mužnosti.

K této představě se vztahuje a vytváří svou genderovou identitu. Jednoduše řečeno, rozlišujeme dvě pohlaví, tedy mužské a ženské a dva gendery, feminitu a maskulinitu (Smetáčková, 2005). K feminitě bývají tradičně přiřazovány vlastnosti jako emocionalita, soucit, jemnost, závislost, takt, krása. K maskulinitě především vlastnosti opačné, tedy potlačování emocí, dominance, soutěživost či vyšší společenské postavení. Mezi mužské záliby se řadí především ty technické a sportovní, mezi ženské hlavně umělecké a rukodělné činnosti (Janošová, 2008)¹. Lidé obecně přijímají předpoklady, které se vztahují k genderu jako správné a z nich vychází odlišný přístup k ženám i mužům (Renzetti, 2005). Lze říci, že stereotypy genderových rolí usnadňují nebo naopak stěžují, přístup k některým povoláním či skupinám v dané společnosti. My ale víme, že skutečnost vždy není tak jednoznačná a jednoduchá. „Každá osoba může mít znaky jak maskulinní, tak feminní, nezávisle na svém biologickém pohlaví.“ (Karsten, 2006, s. 27). Jak uvádí dále, můžeme tudíž rozlišit 4 psychologické typy osobností, které nezávisí na biologickém pohlaví.

- maskulinní typy – převládá podíl maskulinních vlastností
- androgynní typy – nadprůměrně vysoký podíl maskulinních i feminních vlastností
- nediferencované typy – podprůměrně nízký podíl maskulinních i feminních vlastností
- feminní typy - převládá podíl feminních vlastností

Za zmínku stojí, že v průzkumu psychického zdraví hůře dopadly feminní a nediferencované typy, oproti androgynním a maskulinním. Co se týká vývoje mužské, a ženské role v následujících letech existují dvě vize: První hovoří o stírání rozdílů mezi muži a ženami, ženy se budou stále více podobat mužům a muži ženám. Druhá představa sleduje vymanění se z tradičních rolí a směřování k androgynnímu založení role (Plánava, 1998, podle Janošové, 2008).

R. Stoller, psychoanalytik, který se specializuje na problémy genderové identity, definuje ve své knize Sex and Gender, vztah pohlaví a genderu takto: „Až na několik výjimek existují dvě pohlaví, muž a žena. K vymezení pohlaví musíme vzít v úvahu tyto fyziologické podmínky: chromozomy, vnější genitálie, vnitřní genitálie, gonády, hormonální stav a druhotné

¹Karsten (2006) jmenuje vlastnosti typické pro ženy a vlastnosti typické pro muže. Ženy jsou: bezmocné, emocionální, parádnice, milovnice dětí, empatické, jemné, mírné, náladové, nelogické, nerozhodné, nesamostatné, něžné, ohleduplné, pasivní, pečlivé, plné porozumění, poslušné, povolné, přitažlivé, příjemné, přívětivé, senzibilní, slabé, soucitné, taktní, toužící po jistotě, úzkostné, vyžadující ochranu, zaměřené na rodinu, závislé. Muži jsou oproti tomu: agresivní, aktivní, autoritativní, bojovní, ctižádostiví, dobrodruzi, dominantní, neohrožení, nezávislí, objektivní, věcní, odhodlaní, odolní, odvážní, panovační, podnikaví, přímí, racionální, realističtí, rozhodní, rozvážní, sebejistí, sebevědomí, silní a energičtí, soutěživí, spolehliví, stateční, tvrdí, velcí, silní, vůdci, vyrovnání, zodpovědní a nepláčou.

pohlavní znaky. Pohlaví každého jednotlivce je potom vymezeno algebraickou sumou těchto vlastností a – jak je zřejmé – většina lidí spadá do jedné ze dvou kategorií nazvaných „muž“ a „žena“ ...

Gender je pojem, který má spíše psychologické a kulturní konotace a biologickým pojmům „mužský“ a „ženský“ odpovídají názvy genderu „maskulinní“ a „femininí“. Ty mohou být zcela nezávislé na biologickém pohlaví. Gender je podíl maskulinity a feminity u dané osoby a je zřejmé, že u mnoha lidí jsou přítomny obě tyto kvality. U normálního muže převažuje maskulinita, u normální ženy feminita“ (Oakleyová, 200, s. 122).

Každá společnost nám předepisuje určité vlastnosti a chování v závislosti na pohlaví. Tyto předpisy najdeme v hospodářství, politice, vzdělávacím systému, náboženství, rodině. Můžeme to označit, jako pohlavně-genderový systém společnosti. Každý takový systém zahrnuje tyto prvky:

- sociální konstrukci genderových kategorií na základě pohlaví
- dělbu práce na základě pohlaví
- regulaci sexuality v rámci společnosti (Renzetti, 2005)

Přesto, že rozdíly mezi muži a ženami jsou dány především sociálními vlivy (viz níže), existuje tzv. biologický esencialismus, který zastává stanovisko, že rozdíly jsou určitým způsobem determinovány biologicky. Ženské hormony mohou například být příčinou toho, že ženy mají hlubší vztah k dětem než muži, tedy že k našemu biologickému pohlaví se vážou specifické vlastnosti a chování. Esencialisté předpokládají, že veškeré genderové projevy jsou vrozené. Genderová studia dnes ale vznášejí dostatek důkazů proti této teorii, protože víme, že existují společnosti, kde nejsou rozdíly mezi vlastnostmi mužů a žen tak, jak je to v euroamerické společnosti (Smetáčková, 2005).² Opakem esencialistů jsou konstruktivisté, kteří tvrdí, že v genderové roli není nic dáno biologicky. West a Zimmerman uvedli tzv. trojčlenku – pohlaví, pohlavní kategorie a gender. Pohlaví chápou jako soubor biologických znaků (penis x vagína). Tyto znaky jsou však na první pohled skryté, proto přichází na řadu pohlavní kategorie. Sem řadí oblečení, držení těla, postavu aj. Gender vidí jako aktivitu, jednání, které je považováno za vhodné pro danou pohlavní kategorii (Jarkovská et al. 2010).

² Jako příklad poslouží poznatky, ke kterým dospěla světově známá kulturní antropoložka Margaret Mead, která popisuje kmen Tschambuli z nové Guineje, ve kterém dochází k úplnému převrácení rolí obou pohlaví. Jsou to ženy, které vedou obchody, rybaří, starají se o obživu, řeší kmenové problémy. Muži se většinou zabývají uměním, tedy vyřezáváním různých sošek, malováním či tancem (Křížková, 2004).

2. Pohlavní role

Pojem role v tomto smyslu lze chápat, jako soubor předpisů a pravidel chování, který určuje specifické chování osobnosti. Je to komplex představ toho, jací muži a ženy ve skutečnosti jsou. Obsahem jsou zájmy a projevy související s vědomím příslušnosti k mužům či ženám. Podstatné je, kým se jedinec cítí být i jak chce, aby ho vnímali druzí (Janošová, 2008). Pohlavní role je podmíněna kulturně. Pokud se pohlavní role neshoduje s pohlavím, hovoříme o tzv. transgenderu.³ Jak uvádí Karsten (2006), děti od společnosti dostávají předlohy, podle kterých zpracovávají svou pohlavní roli. Pokud si dívka bude hrát s autíčky, nikomu to až tak vadit nebude, ale pokud si chlapec bude hrát s panenkami, vzbudí to pohoršení či dokonce výsměch. Rozdílný způsob jednání se syny a dcerami je vidět i v rodinách. Přesto, že je prokázáno, že dívky jsou od narození zralejší (méně náchylné k onemocněním) než chlapci, tak matky i otcové zacházejí se syny jako by byli odolnější než dcery. V nich ukrytá stereotypní představa je nabádá jednat s dcerami, jako by byly křehčí, citlivější. Je mnoho dokladů ze kterých lze usoudit, že děvčatům je obecně méně důvěřováno, méně se od nich očekává a jejich snahy o nezávislost jsou značně omezovány (tamtéž). Výchova, která by dávala oběma pohlavím stejné šance, by musela zajistit, aby chlapci i dívky dostali příležitost vyvíjet se k samostatnosti a nezávislosti, a jednak, aby nemuseli tajit své slabé stránky a rozvíjeli svou citlivost a vnímavost.

3. Genderová identita

Identita je uvědomění a prožívání sama sebe, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních, tedy kdo jsem, jaký jsem, kam směřuji. Dělíme ji na identitu tělesnou, tedy jak vnímáme svoje vlastní tělo, psychickou a sociální. S vědomím sama sebe se nerodíme, ale utváří se v průběhu života. Do půl roku dítě vnímá matku jako součást sebe samého, až později si začne uvědomovat, že matka je samostatná bytost. Lze říci, že kolem třetího roku si dítě uvědomuje svá přání a odlišuje je od druhých (Vágnerová, 2007). Právě součástí osobní identity je i identita genderová (sexuální, pohlavní). Jak uvádí Smetáčková (2005) odvozuje se od genderově pohlavního systému v dané společnosti. Vědomí sama sebe jako muže nebo ženy je nesmírně důležité pro kvalitní psychický život člověka v naší společnosti. Tuto identitu tvoří genderové atributy, které člověk prožívá jako sobě vlastní. Některé komponenty genderové identity se nemusí projevit navenek.

³ Transgender je chápán jako pojem, který zahrnuje všechny jedince, kteří se vymykají stereotypním heterosexistickým představám o správném muži nebo ženě. Patří sem transsexuální, homosexuální osoby i osoby s genderově netypickým projevem (Ante, 2003).

Genderová identita se utváří kolem třetího roku dítěte (Gilliganová, 2001). Výzkum provedený na dětech ve věku od 2 do 5 let, potvrdil předpoklad, že subjektivní pohlavní identita se vytváří postupně a to ve 4 fázích.

- nejdříve se dítě naučí, že existují dvě pohlaví
- naučí se správně zařadit své pohlaví, když jsou mu poskytnuty názorné pomůcky
- naučí se zařadit své pohlaví i jazykově - „ON“ je chlapec, „ONA“ je dívka
- v poslední fázi dítě pochopí, že pohlaví už mu zůstává – chlapec se naučí, že jednou bude mužem, dívka ženou (Dannhauer, 1973, podle Karsten, 2006)

Nejdůležitějším okamžikem v genderovém vývoji dítěte je, kdy podle pohlaví je schopno zařadit druhé a sebe. Poprvé vnímá rozdíl mezi mužem a ženou při pozorování otce a matky, teprve pak je schopno určit pohlaví dětí. Prvořadá je tendence vnímat projevy jedinců téhož pohlaví, teprve potom opačného pohlaví. Věk identifikace s vlastním rodem závisí samozřejmě na bystrosti a inteligenci dítěte (Janošová, 2008).

Měření pohlavní identity a konstantnosti pohlaví ukázalo, že s přibývajícím věkem se stabilizuje vědomí vlastní pohlavní identity i konstantnost pohlaví. Tedy vědomí, že pokud jsem dívkou, již se to v průběhu života nezmění (Peterson, 1988, podle Karsten, 2006). Problémem je také to, že prvních deset let o dítě pečují skoro výhradně ženy, ať už matky, vychovatelky, učitelky. Chlapcům tak chybějí mužské vzory a z nouze se obrací při utváření své pohlavní identity ke stereotypním představám nereálných mužů, které nám podávají sdělovací prostředky. Kdyby se otcové více zapojili do výchovy (v současnosti je situace mnohem lepší, než tomu bylo dříve), ve školkách a školách bylo více učitelů (zde je situace stále špatná), měli by to chlapci o něco jednodušší.

Gilliganová (2001) upozorňuje na to, že pro muže je genderová identita úzce spojena se separací a individuací, protože separace od matky je pro vývoj maskulinity nezbytná. U dívek jejich feminita na separaci od matky závislá není. Maskulinita je definována na základě separace, feminita na základě přimknutí. Tudíž je mužská genderová identita ohrožena intimitou, zatímco ženská genderová identita separací. Z toho mohou vyplývat problémy mužů ve vztazích a žen s individuací.

Se zajímavým názorem přichází také Erikson (1999), který tvrdí, že dívka nechává svou identitu nerozvinutou, protože se chystá k sobě připoutat muže, přijme jeho jméno i jeho status. Muž jí zachrání od prázdnoty tím, že vyplní její vnitřní prostor.

Janošová (2008) popisuje rozdíl mezi *genderovou identitou*, která je do jisté míry tvárná a *jádrovou pohlavní identitou*, která je stabilní. Jádrová pohlavní identita je nejzákladnějším kamenem celkového sebepojetí. Složky, jež se podílejí na mužské a ženské identitě jako celku:

- biologické pohlaví
- jádrová pohlavní identita – bazální souhlas jedince na úrovni tělesných emocí s příslušností k mužům či ženám
- pohlavní identita v širším slova smyslu – jak jedinec sám sebe prožívá
- genderová role – vyjádřena psychosexuální identita v chování

3. 1 Genderová identita z hlediska psychologických přístupů

Z psychologického hlediska existuje řada přístupů, vysvětlujících vznik genderové identity, které se zaměřují na různé aspekty. Východiskem všem je, že genderová příslušnost není biologicky dána, ale formuje se v průběhu vývoje daného jedince. Mezi základní teorie patří tyto:

- 1) **Identifikační teorie** – tzv. Freudova psychoanalytická teorie. Tato teorie stojí na osvojování si genderových vzorců a rolí, identifikací dítěte s rodičem stejného pohlaví. Nejde pouze o napodobování a přijímání způsobů chování navenek (imitaci), ale i přejímání vnitřních postojů a hodnotové orientace (Karsten, 2006). Podle Freudova pojetí je u chlapců vývoj pohlavní identity spojen s traumatem. Uvědomují si totiž, že až vyrostou, nikdy nebudou podobni matce. Dochází u nich k identifikaci s otcem a díky tzv. kastrální úzkosti (kdy se bojí, že otec jako silnější muž by je mohl vykastrovat za lásku ke své matce), se s ním spojí a touží být jako on. V pozadí všeho stojí myšlenka, že dívky dříve měly penis a důsledkem špatného jednání o něj přišly. Vztah k otci je tudíž ambivalentní, obsahuje lásku i strach. Po určitý čas syn s otcem vlastně vede jakýsi boj o matčinu přízeň. Freud to nazývá Oidipovým komplexem. Dívky vede k identifikaci s matkou láska k otci, kterého chtějí mít pro sebe. Freud se opírá o představu nadřazenosti mužského nad tím ženským. Vychází z toho, že ženy závidí mužům penis a pociťují díky tomu jakousi nedokonalost a méněcennost. Touha vlastnit penis je postupně vytlačena touhou po dítěti. Ovšem k narození dítěte dívka musí přijmout ženskou roli a právě přání být matkou je motivem k akceptování svého ženství. Freud poukazuje na intenzivnější identifikaci chlapce s mužskou rolí, než děvčete s rolí ženskou, se kterou se dívka spíše pouze smíruje. Důvodem je neatraktivnost identifikačního vzoru matky/ženy obecně, oproti vzoru

2) **Teorie sociálního učení** – zaměřuje se na empiricky pozorovatelné události a důsledky, které z nich vyplývají. Opomíjí nevědomé pohnutky a pudy (Renzetti, 2005). Jde o osvojování genderové identity za pomoci kopírování, pozorování či modelování chování dospělých osob stejného pohlaví, primárně rodičů. Pomocí odměn a trestů jim okolí dává najevo jaké chování je vhodné a jaké nikoliv. Jde o tzv. přímé zpevňování. Můžeme hovořit ale i o nepřímém zpevňování, které vyplývá z pozorování chování druhých osob a jeho důsledků. Např. dívky pozorují, jak matka pečuje o rodinu a snaží se její jednání kopírovat. Takovéto jednání rodiče ještě podpoří tím, že jí koupí panenky, zmenšené kuchyně, nádobíčko atd. Jak uvádí Křížková (2004), teorie sociálního učení je nejvíce kritizována z důvodu pasivity dětí. Socializaci pouze pasivně nepřijímají, ale i ony se podílejí na vyhledávání specifických podnětů, které pak napodobují. Existují 3 druhy přijímání pohlavní role:

- Posilování – odměny a tresty.
- Pozorování – sledování toho, jak se chovají a reagují druzí lidé. Pozorování je nevýběrové a týká se pozitivních i negativních věcí.
- Napodobování – zopakování pozorovaného chování, které je motivováno touhou být odměněn (Janošová, 2008).

3) **Kognitivní teorie** – jde o rozšíření původní kognitivní teorie Jeana Piageta. „*Děti se učí genderu a genderovým stereotypům postupně, v rámci svých rozumových snah nalézt řád v sociálním světě, který je obklopuje*“ (Křížková, 2007, s. 64). Této teorii je vyčítáno, že opomíjí především roli kultury při osvojování genderové identity. Podle Kohlberga ve 3 letech dítě začíná chápat svou přináležitost

k pohlaví buď ženskému, nebo mužskému. Nemá ovšem jistotu, zda ta příslušnost je trvalá. Ve 4 letech se pohlavní identita upevňuje. Mezi 6. - 8. rokem se odehrává ustanovení neměnnosti vlastní pohlavní příslušnosti. Kohlbergova teorie utváření subjektivní pohlavní příslušnosti vidí jako proces, který má celou na sebe navazující řadu fází a je ukončen ve věku školní docházky. Ústřední význam v tomto procesu má osvojování jazykových dovedností. Dítě je oslovováno nějakým křestním jménem, je nazýváno jako „on“ či „ona“. Velkým přínosem této teorie bylo, že na procesu tvorby pohlavní role se podílí i samo dítě, které aktivně zpracovává informace. Není pouze pasivní příjemce (Karsten, 2006).

4) **Teorie Sandry Bem – komplexnost pohledů** – každá kultura se skládá ze skrytých předpokladů, ohledně vzhledu, cítění, jednání členů dané společnosti. Tyto uvedené předpoklady najdeme ve společenských institucích a kulturních diskurzech. Předávají se takto z generace na generaci a reprodukují určité vzorce myšlení (Renzetti, 2005). Bem (1993) vychází z kognitivní teorie, ale zdůrazňuje vliv kultury na vývoj jedince. Setkáváme se u ní s pojmem „optická skla“. Jsou to pevné představy společnosti o chování, myšlení, jednání i podobě jedinců dané společnosti. Skrze tyto představy se jedinci dívají na svět, jako přes brýle. Mezi genderová skla, jak zmiňuje Smetáčková, (2005) patří:

- *genderová polarizace* – představa, která vychází z předpokladu odlišnosti mezi ženami a muži a z ní vyplývající uspořádání společnosti
- *androcentrismus* – mužské je nadřazeno ženskému a muži tvoří normu, podle níž jsou posuzovány i ženy
- *biologický esencialismus* – představa, že rozdílnost mužů a žen je do jisté míry dána biologicky, což je důvod nadřazenosti mužů

Důsledkem toho všeho je, že jedinec se stane součástí dané společnosti tak pevně, že už není schopen rozpoznat rozdíl mezi tím, co je opravdová skutečnost, a tím, co jako skutečnost představováno. Stane se mužem či ženou a začne tak vnímat svět.

„Dítě třeba pozoruje, že auta častěji řídí muži než ženy nebo že mužům je častěji ve společnosti nasloucháno. Tak se postupně nenápadně dozvídá nejen to, že muži a ženy se vzájemně liší, ale také to, že muži mají v řadě ohledů a situací vyšší hodnotu, a že většina toho, co muži dělají, představuje určitou normu či ideál. Chování žen potom bývá často chápáno buď jako snaha (mnohdy zesměšňovaná) vyhovět těmto standardům a normám,

anebo jako méně hodnotná, ale tolerovaná odchylka. Příkladem může být doposud běžné vtípkování na účet řidiček či podceňování prací a aktivit, kterými se ženy tradičně zabývají a které jsou pro chod a život celé společnosti nezbytné“ (Křížková, 2007, s. 65). Možnost jak odstranit optická skla, je posunout dobu kdy se děti učí porozumět mužským a ženským rolím, do období, ve kterém jsou schopné chápat alternativy v chování věcněji, bez toho aniž by byly zatíženy hodnotícími soudy. Bem (1993) propaguje tzv. optiku individuálních rozdílů, která zdůrazňuje především rozmanitost, větší svobodu mužům a ženám při volbě své genderové identity. Pojmy jako maskulinita a feminita by měly být vnímány rovnocenně.

V současnosti, ani jednu z výše předložených teorií nemůžeme označit za jedinou absolutně pravdivou. Můžeme ale s čistým svědomím říct, že každá z nich popisuje některý z procesů, který má menší či větší význam při tvorbě pohlavní role.

4. Stereotypy

Stereotyp je označení pro zjednodušující popis určité společenské skupiny. Může být pozitivního i negativního rázu. „*Genderové stereotypy jsou tedy zjednodušující popisy toho, jak má vypadat maskulinní muž a feminní žena. Jsou všeobecně platné, neboť se předpokládá, že charakteristiky tvořící genderový stereotyp sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví*“ (Renzetti, 2005). Stereotypy nám na jednu stranu život usnadňují, můžeme např. tušit, jak bude asi druhý reagovat, na stranu druhou ho komplikují, protože neberou v potaz individualitu či konkrétní situace. Jak píše Janošová (2008) nejsou získány osobními zkušenostmi, ale tradováním. Pomáhají nám s orientací a porozuměním světu. Mezi zřejmé výhody patří ušetření času a námahy s tím někoho poznávat. Znalost stereotypů má dokonce vliv na chování jednotlivců, což slouží, jako jejich potvrzení a dochází tak k jejich upevnění. Primárním úkolem genderových stereotypů bylo především usnadnit komunikaci mezi ženami a muži. Faktem je, že na všech stereotypech je zlomek pravdy, ale většina informací, která se na ni nabaluje, neodpovídá skutečnosti. Z toho vznikají předsudky. Stereotypy jsou spojeny s očekáváními, které tlačí osoby k tomu se jim podřídít, aby zapadly do dané společnosti (skupiny). Měli bychom si uvědomit, že jsme individuality a celá řada lidí, se těmito stereotypními představám vymyká. Jedinec, který je potom takto nekonformní, to má v životě mnohem složitější a musí čelit překážkám. Stereotypy skoro vůbec nepodléhají proměnám času a vývoje, protože jak bylo řečeno výše, jsou založeny na tradici. Co se týká dětí, tak pro ně je stereotypie výhodná v tom, že buď je něco ženské, nebo mužské. V předškolním věku je na jejich myšlení relativita příliš komplikovaná (tamtéž).

5. Vliv procesu socializace na utváření genderu

Východiskem pro rozdílné preference, předsudky a stereotypy ve schopnostech či volbách žen a mužů, je odlišná socializace (Křížková, Sloboda, 2009). Funkcí socializace je integrace jedince do společnosti. Probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti. Nikdy se nejedná pouze o jednostranný proces. Socializován je jedinec společností i společnost jedincem. Prvním a nejdůležitějším socializačním prostředím je pro dítě rodina (Vágnerová, 2007). Proces uvědomování si svého mužství a ženství začíná krátce po našem narození. Genderová socializace je někdy vědomým úsilím, které podporuje genderová očekávání. Hlavně chlapci bývají podrobováni sankcím kvůli chování, které se vymyká jejich genderu. Socializace probíhá také tím, jak rodiče jednají se svými dětmi. Jaké jim dávají oblečení, knížky, hračky. Děti ale nejsou pouze pasivní příjemci i ony samy se socializují pomocí interakcí v kolektivu (Renzetti, 2005). Je prokázáno, že dítě si už v jednom roce uvědomuje určité rozdíly mezi mužem a ženou, protože preferuje dospělé jednoho pohlaví. Gender je prvním mentálním filtrem, který dítěti pomáhá zpracovávat informace o okolním světě. Některé výzkumy dokonce ukazují, že od devíti měsíců je schopno přiřadit ženský hlas k ženskému obličejí a mužský k mužskému, také rozpoznat ženu či muže podle vlasů či oblečení (Janošová, 2008). Na vývoj naší osobnosti má vliv právě výchova v rodině, škole atd. Je nutné si uvědomit, že to není záležitost pouze rodičů, ale že vychovává celá společnost. Řadu let proti sobě stojí esencialistické teorie, které ve své nejextrémnější podobě vidí rozdíly mezi ženami a muži jako vrozené, a sociální konstrukce, která vychází z toho, že rozdíly pramení pouze ze socializace ve společnosti. Co je ale naprosto jasné, že se už od narození chováme jinak k děvčátkům a jinak k chlapcům. Oakleyová (2000) zmiňuje studii H. A. Mosse, která odhalila, že matky chovaly třítydenní chlapce o 27 minut déle za noc než děvčátka. Tudíž synům věnovaly matky větší pozornost než dcerám. Velice známá je věta Simone de Beauvoirové: „*Nerodíme se jako ženy, stáváme se jimi*“, z níž vyplývá, že to, co obnáší být ženou či mužem, se učíme. Všechny osoby, které se kolem dítěte objevují, se mu snaží předat informaci, jestli se chová jako správná dívka nebo chlapec. Dítě se učí z celé kultury. Dopomohou mu k tomu filmová tvorba, knihy, rodiče či různé instituce, které mu poskytují obraz o jednání správného muže či správné ženy. Středobodem teorie sociálního učení je vědomé napodobování. Stimulací je odměňování za správné chování a tresty za chování špatné. To, že gender je jakési první síto, se kterým se dítě setká, naznačuje tzv. genderový prostor - dámské/pánské toalety, oddělení v obchodech, šatny (Smetáčková, 2005). Podle pohlaví se kterým se dítě narodí, je mu rodiči přisouzená barva (chlapci – modrá / dívky - růžová), hračky (chlapci – autíčka, stavebnice / dívky – panenky), a také

určitý charakter (chlapci – stateční / dívky – hodné) apod. Společnost na nás poměrně silně tlačí a provádí tzv. *sociální kontrolu*. Např. chlapec se setkává s výroky: „kluci nepláčou“ atd. Pokud se později někde rozpláče, dočká se nejspíš ambivalentních či dokonce jednoznačně negativních reakcí, posměšků a tomuto jednání se příště vyhne (Křížková, 2007). Renzetti (2005) uvádí, že i když po narození dítěte nevykazují přílišné rozdíly ve svém chování, lidé pokud, mají dítě popsat a neznají ho, ale jsou si vědomi jeho pohlaví, uchylují se k genderovým stereotypům.

6. Vliv očekávání

Je třeba zmínit, že empirické vědy doposud nezkoumaly příliš do hloubky následky očekávání a postojů rodičů ohledně pohlaví dítěte, které se projevují ještě dříve, než se narodí, ale jistý vliv tu prokázán je. Jak uvádí Janošová (2008), vědomí, zda se jedná o chlapce či dívku, ovlivňuje to, jak je dítě rodiči vnímáno. Rodiče do něj promítají vlastnosti, které odpovídají obecnému očekávání. Je to projev utvrzení své vlastní rodičovské identity. Ujišťují se tak, že jejich dítě je normální. Často vidáme holčičky v kočárku, které ještě nemají vlásy, a přesto jim maminky dávají čelenku s mašličkou. Chtějí se tak ujistit, že každý pozná, že jde o dívku.

Průzkumy ukázaly, že matky děvčátek propadají častěji poporodním depresím než matky chlapců. Od 30. do 80. let si většina Američanů přála narození chlapce. Ti, co měli v plánu větší rodinu, chtěli, aby počet narozených chlapců převažoval nad děvčátky. Dnes to ovšem není už tak radikální, jako tomu bylo dříve. Sklon preferovat dítě jednoho pohlaví už není tak výrazný, jako před několika lety, přesto rodiče mají stále odlišná očekávání a jednají s dětmi odlišným způsobem v závislosti právě na pohlaví. Někteří vědci dokonce tvrdí, že pokud rodiče znají pohlaví dítěte předem, uskutečňují genderovou socializaci už v průběhu těhotenství (Renzetti, 2005). To, co obnáší být ženou nebo mužem, dává především rodina. Očekávání je velice důležitým faktorem. Děti moc dobře vycítí, co od nich rodiče očekávají, co jim dělá radost. Jak rodiče vnímají a hodnotí novorozené děti je ovlivněno stereotypy pohlavních rolí. Pokud by dítě bylo vychováváno nevyhraněně, je velká pravděpodobnost, že by v budoucnu nekladlo důraz na genderovou příslušnost a bylo svobodnější, otevřenější, nesvázané. Otevřeně by rozvíjelo veškeré kompetence, a to i ty, které se od jeho role neočekávají. „*Pro budoucí život v naší společnosti se jeví jako výhodnější varianta co nejvšestranněji, tedy androgynně orientované výchovy*“ (Janošová, 2008, s. 129).

7. Význam hraček a her

Hračky v dětském světě mají obrovský význam. Neslouží pouze k zábavě, ale vedou k rozvoji řady dovedností a zkoušení si různých rolí, které pak budou děti v dospělém světě zastávat. Je jasné, že rodiče podporují genderové stereotypy už jen tím, jak svým dětem vybaví pokojíček. Americká psychologka Esther R. Greenglass upozornila na to, že hračky, které jsou nabízeny chlapcům, podporují směřování z domu, zatímco u dívek mají podpořit domácí aktivity (Karsten, 2006). Autíčka, vrtulníky, náradí, to vše signalizuje směřování ven, oproti domečkům pro panenky, kuchyňkám, atd. Dívčí pokojíčky zrcadlí tradiční pojetí feminity, zaměřují se na domácnost a mateřství, zatímco u chlapců odrážejí většinou maskulinitu - vojenské hračky, stavebnice a auta. Chlapci mají také více hraček a rozmanitější výběr. Hračky pro chlapce spíše podporují vynalézavost, soutěživost, agresivitu, zatímco hračky pro dívky jsou zaměřeny spíše na manipulaci, ale také na tvořivost a péči (Rheingold, Cook, 1975, podle Renzetti, 2005). Genderově nevyhraněné hračky jsou třeba plyšová zvířátka, stolní hry, počítač. (Janošová, 2008). Můžeme tedy říci, že hračky pro malé děti ve většině případů podporují genderové stereotypy. Dětem sdělují, že prostor činností, kterým se můžou věnovat, je vlastně vymezen příslušností k jejich pohlaví.

Volba hraček má samozřejmě vliv i na oblíbenost. „*Děti, které si při hře vybírají genderově přiměřené hračky, jsou u svých vrstevníků oblíbenější a získávají ke hře společníky*“ (Renzetti, 2005, s. 121). Chlapci, kteří překračují při hře genderové meze, jsou mnohem častěji kritizováni svým okolím, než dívky, které dělají totéž.

Existuje i značný rozdíl v přístupech k hračkám. Chlapci nejčastěji zkoumají předměty uchopením, dívky vizuálně (Janošová, 2008). Jedním z důležitých činitelů je také aktivita rodičů, zda se ke hře s dítětem připojí, či zda ho budou ignorovat. Bylo zjištěno, že rodiče podporují hru s dívčími či chlapeckými hračkami okolo prvního roku života, tedy v době, kdy se dívčí a chlapecké hry začínají odlišovat. V reakcích rodičů na hru jejich potomka existují však rozdíly. Pokud si dívka volí chlapecké hry a záliby oba rodiče jen mírně negativně reagují, pokud si ovšem chlapec volí dívčí hry, matky proti tomu nijak nevystupují, ale otcové schvalují pouze chlapecké hry, na dívčí reagují zamítavě např. posměšky či zabavením hračky. Ohledně seskupení při hrách, tak chlapci při vytvářejí spíše party, zatímco dívky vytváří dyády či triády. Řešení konfliktů je také rozdílné, chlapci řeší všechny konflikty přímo, dívky nepřímo třeba pomluvou (tamtéž).

8. Gender ve vztazích

Člověk je bytost společenská a nejdůležitější, co bychom si měli uvědomit je, že gender se projevuje právě ve vztazích. Gender je vlastně vztahový koncept. Okolí okamžitě rozpozná a trestá chování, které se vymyká genderovým vzorcům dané společnosti, tedy genderovým stereotypům. Východiskem pro rozdělení genderových rolí je systém dělby práce. Zlom nastal, když muži byli vysíláni do továren a ženy měly své místo doma. Tehdy došlo k oddělení práce od rodiny (Oakleyová, 2000). V moderní společnosti došlo k jevu, kdy se soukromá a veřejná sféra oddělila. Dříve byly jednotným celkem. Tím, že se některé funkce rodiny vyčlenily mimo ni, došlo k úplné proměně rodiny. Rodina se zmenšila, izolovala a vznikla tzv. nukleární rodina, tedy dva rodiče a děti (Smetáčková, 2005). „*Doktrína, která určuje ženě místo doma, je produktem doby, která muže z domova vyhnala*“ (Oakleyová, 2000, s. 17). Nukleární rodina má tendenci směřovat k rozdělení rolí. Jeden z rodičů zastává roli instrumentální (mužskou), která se vztahuje k materiálnímu zabezpečení rodiny a druhý roli expresivní (ženskou), která zajišťuje péči o členy rodiny. Toto rozdělení je výsledkem toho, že jeden z partnerů má svoji práci mimo domov a druhý výhradně doma. Práce ve veřejné sféře (tedy mimo domov) je spojena s autoritou směrem k rodině, která je podepřena společenskými tradicemi, které využívají biologická vysvětlení (Smetáčková, 2005). V situaci, kdy jeden z partnerů se skutečně realizuje v rodině a druhý ve veřejné sféře se jeví jednostranné rozdělení prací oprávněné. Ovšem jak rozdělit domácí práce dnes, když většina žen je plně zaměstnaná? V současné době jsou muži a ženy součástí obou sfér, práce i domácnosti, přičemž jejich role jsou vyvozeny z dominance v jedné z nich. V souvislosti s tím se hovoří o zaměstnání ženských a mužských a rozdílech v jejich odměňování. Vliv na nízkou odměnu má status ženské práce, která je považována za podřadnou, oproti mužské roli živitele, jenž legitimizuje jeho vyšší příjmy. Důsledkem genderových stereotypů je, že pokud jsme si osvojili to, že ženy jsou emocionální, empatické atd., máme tendenci tyto vlastnosti u žen hledat a vést je k nim. Stejně je to i s mužskou racionalitou či odvahou. Podle výzkumu „Rodina“ z roku 2002, 47 % žen a 50 % mužů souhlasilo s tím, že: „*Je-li žena zaměstnaná na plný úvazek, rodinný život tím trpí*“. V kontrastu s tím bylo, že 78 % žen a 87 % mužů ve stejném výzkumu uvedlo, že: „*Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena*“. Carole Pateman (1988) ve své publikaci *The Sexual Contract*, poprvé uvedla pojem „*genderový kontrakt*“. „*Genderový kontrakt představuje soubor nepsaných pravidel, která ženám a mužům připisují různou práci a různou hodnotu, jiné povinnosti a odpovědnosti*“ (Křížková, 2007, s. 68).

Podle těchto pravidel jsou znevýhodněny především ženy, protože pracovní místa, která mají největší prestiž, jsou přidělována mužům. Ženy jsou hůře finančně ohodnoceny a podceňovány. V rámci genderového kontraktu jsou ženské „nižší schopnosti“ tolerovány, protože se současně očekává jejich péče o rodinu.

9. Ženské dilema

Jak zkoordinovat roli matky s profesním životem je palčivým, stále aktuálním ženským dilematem. Každá žena se touto otázkou zabývá. Vývojovým trendem poslední doby je ubývání žen orientovaných pouze na rodinu. Naprostá většina žen chce obojí – mít dobré zaměstnání a rodinu. Samotné uskutečnění závisí na naplánování, podmínkách, ale také zkušenostech. V průběhu industrializace sice došlo k oddělení sféry neplacené práce a sféry placeného povolání, tudíž ženy začaly více participovat na trhu placené práce, ale nedošlo k tomu, aby sféru neplacené práce úplně opustily. Existují ženy v domácnosti, ale není jejich protiklad, v podobě žen, které by pracovaly pouze za mzdu a vůbec by nevykonávaly domácí práce (Bierzova, 2006, podle Jarkovské et al., 2010). Co se týká dosaženého vzdělání, tak se dnešní ženy neliší od svých mužských protějšků. Hůře jsou na tom ženy v tom, co přichází po studiu. Ve většině případů jsou hůře finančně ohodnoceny, mají nižší pracovní pozice, častěji jsou nezaměstnané. Ženy se co nejvíce snaží o kompromisy, při nichž dochází k několikanásobnému přerušení kariéry nebo až trojímu zatížení (děti, domácnost, zaměstnání). To vede k nespokojenému osobnímu životu nebo špatnému partnerství (Oakleyová, 2000). Nejtěžší situaci paradoxně mají ženy vysokoškolsky vzdělané. Po dovršení třiceti let, nastane chvíle, kdy se musí rozhodnout, zda založí opravdovou rodinu. V současnosti ženy odkládají toto rozhodnutí stále na pozdější dobu. V průměru se vdávají stále později a rodí stále menší počet dětí. Objevuje se akutní problém vymírání a stárnoucí populace (Janošová, 2008). Zde se dostáváme asi k nejaktuálnějšímu problému dnešní doby a to je odkládání mateřství.

Ohledně kompatibility mateřské a zaměstnanecké role uvádí Možný (2002) tři postoje, které byly artikulovány ve 2. polovině 20. století.

- **Konzervativní stanovisko** zastávající zásadu, že vdané ženy, hlavně tedy matky nemají pracovat mimo svou domácnost.
- **Neokonzervativní stanovisko** považuje za samozřejmost pouze práci žen bez dětí. Vychází z předpokladu, že před provdáním žena získala kvalifikaci v nějakém zaměstnání. To si udržuje i po provdání do doby než se stane matkou.

S dětmi zaměstnání opouští, když odrostou, opět se do něj vrací. Tzv. třífázový model popsany níže.

- **Egalitární přístup** poukazuje na to, že třífázový model devaluje ženskou kvalifikaci v době pečování o děti. Žena výpadkem ze zaměstnání s ním ztratí kontakt i s jeho dynamikou a je odsouzena k méně kvalifikované práci či vypadne z oboru zcela. Pokud si náhodou svou kvalifikaci udrží a dokonce s velkým úsilím postoupí, ztrátu v podobě několika let, které věnovala dětem, už nevyrovná. V porovnání s muži stejných schopností bude vždy o krok pozadu.

V současné době hledání možnosti sloučení mateřství a zaměstnání vedlo k diferenciaci životních drah. Kulturní tlak zvolit jeden z výše uvedených modelů opadl. Hledala se různá řešení a různí lidé volili různé cesty, podle toho, co jim momentálně vyhovovalo. Všeobecně můžeme vidět ztrátu stereotypnosti a jednostrannosti životního cyklu (tamtéž). Ženy, které pracují alespoň na zkrácený úvazek oproti ženám v domácnosti, získávají sebepotvrzení, mají kontakt s lidmi, podílí se na společenském životě a mají jistou finanční nezávislost. Karsten (2006) uvádí jako řešení sloučení rodiny a zaměstnání třífázový model:

- Žena pracuje do narození dítěte.
- Na čas přeruší částečně nebo úplně své zaměstnání a stará se o domácnost.
- Po několika letech se opět vrací do práce, zprvu na vedlejší pracovní poměr, potom na hlavní.

Tento model je pro ženy vhodný nejenom z časového hlediska, ale i finančního. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že tyto ženy často po návratu o ty své původní pozice přicházejí a jsou řazeny do pozic nižších. Pokud by ale zůstaly v domácnosti, neměly by vlastní plat, ani sociální a zdravotní pojištění. V tomto směru by byly zcela závislé na manželovi. Kdyby práci v domácnosti platil stát, byla by situace jiná (Hoppe, 1993). Ovšem to je spíš utopie. „*Je zřejmé, že v tomto ohledu bude zapotřebí podpořit a ohodnotit také finančně alespoň některé tzv. ženské aktivity, především každodenní péči a výchovu potomstva*“ (Janošová, 2008, s. 18). Celosvětově totiž vládne postoj, v němž činnosti, které jsou vnímány, jako mužské jsou považovány za společensky důležitější.

10. Postavení žen a mužů na trhu práce

„Trh práce je institucí, která zajišťuje, že ekonomika může disponovat pracovními silami v požadované struktuře, a současně, že i pracovní síla má možnost získat prostředky (peněžní i sociální) ke své reprodukci“ (Čermáková, 1997). Z hlediska historie byla veřejná sféra, k níž patří placená práce, považována za doménu mužskou a domácí, neplacená práce za doménu ženskou. Východiskem prý jsou „přirozené“ rozdíly. Možíšová (2014) popisuje statistiky, které prokázaly, že návratnost vzdělání pro ženy a muže je rozdílná. Jako první nás napadne, že zřejmě ženy nejsou motivované rozšiřovat svou kvalifikaci z důvodu rodičovství, ale tak to není. Důvodem jsou platové rozdíly mezi muži a ženami. Existují tedy značně feminizované obory, kde je vysoké zastoupení žen, jako např. školství, zdravotnictví, sociální péče. S tím souvisí pokles prestiže a finančního ohodnocení v těchto odvětvích. Jak však ukázal Český statistický úřad (2013), nerovnost platů jde napříč všemi obory. Tudíž můžeme hovořit o tzv. vertikální segregaci, rozvrstvení trhu práce ne podle oborů, ale podle zastávaných pozic v rámci hierarchie.

Renzetti (2005) vysvětluje teorii lidského kapitálu, která má řadu příznivců mezi ekonomy. Důvodem, že některá zaměstnání vykonávají výhradně ženy, je jejich zcela dobrovolný vstup do nich. Záměrně si vybírají méně náročná zaměstnání, která nevyžadují tak velké investice do vzdělání a dovedností, neboť se chtějí věnovat i domácnosti. Ženy tedy dělí svou energii mezi zaměstnání a práci doma, tudíž vždy budou brát méně než muži, kteří svou energii celou investují do zaměstnání. Pokud se nad tím zamyslíme, uvědomíme si, jak už jsem uvedla výše, že vzdělání v tomto smyslu nehraje roli. Je prokázáno, že platy žen jsou nižší než u mužů a to ve všech úrovních dosaženého vzdělání. Důkaz podává Český statistický úřad (2013), kdy podle zjištění ženy s bakalářským vzděláním vydělávají méně, než muži s maturitou. Co se týká dovedností, ženská zaměstnání vyžadují stejné dovednosti, někdy vyšší než mužská zaměstnání, takže i to je nerelevantní argument. Možným vysvětlením jsou předsudky, které jsou zakotveny v tom, jak se dovednost chápe. Systémy pracovního ohodnocení jsou chtě nechtě ovlivněny genderovými stereotypy. Dovednosti uplatňované v zaměstnáních, kde dominují ženy (zdravotnictví, učitelství aj.) se v systému platového ohodnocení nepovažují za „placené“ dovednosti, neboť ženy jsou od přírody pečovatelky. Tyto stereotypy v pracovním ohodnocení způsobují znehodnocování zaměstnání, které tradičně vykonávají ženy. Ženy se musí vyrovnat s dvojí pracovní směnou a menší odměnou za ní. Z toho všeho lze vyvodit, že pracovní segregace na základě pohlaví a platová nerovnost nemá nic společného se svobodnou volbou žen.

Neoliberální teorie zase předpokládá, že všichni mají stejný přístup ke zdrojům a rozdíly v postavení na trhu práce vychází z individuálních odlišností, jako je vzdělání, schopnosti či osobní volba (Možíšová, 2014). Ve skutečnosti tomu tak není. Roli můžou hrát právě faktory jako pohlaví, náboženské vyznání či rasa.

Další teorii zmiňují Křížková, Sloboda (2009), tzv. duální trh práce. Podle ní je trh práce rozdělen na primární sektor, kam spadají zaměstnání s vyšší mzdou, lepšími pracovními podmínkami, stabilitou a kariérním postupem a sektor sekundární, který nabízí povolání opačná. Teorie nepřipouští mobilitu z jednoho trhu práce na druhý. Snaží se tímto vysvětlit vertikální segregaci, tedy proč muži stále převládají ve vedoucích funkcích. Jejím negativem je však nedostatek dynamičnosti, protože si musíme uvědomit, že v řadě pracovních odvětví dochází ke změnám v zastoupení žen a mužů i přesunům odvětví či profesí ze sekundárního do primárního sektoru a naopak.

Současné genderové představy o vhodnosti zaměstnání pro muže a zaměstnání pro ženy, se odrazily od průmyslové revoluce, kdy muži opustili rodinné statky a šli pracovat do továren. Ženy středních a vyšších vrstev zůstávaly doma, pečovaly o rodinu. Z větší části se tedy podařilo ženy domestikovat.⁴ Zde je kořen argumentů, které nazývají muže „chleboďárcem“. Později byly ženy segregovány do zaměstnání, která požadovala nižší kvalifikaci. Představa muže živitele a ženy pečovatelky dnes snižuje ambice a aspirace mnohých žen na jejich uplatnění na trhu práce, ale také klade vysoké nároky na muže, které mohou mít negativní dopad na jejich životy v podobě psychických problémů (Maříková et al., 2012). Současný stav na trhu práce je takový, že ženy mají dvojí břemeno. Musí skloubit pracovní a rodinné povinnosti, což znevýhodňuje jejich postavení na trhu práce. Po příchodu z práce mají tzv. druhou směnu. Těžší situaci žen na trhu práce dokazuje i Český statistický úřad (2013), který uvádí, že míra nezaměstnanosti žen je vyšší než mužů. Musíme si také uvědomit, že ženy jsou znevýhodněny i ve výši hmotného zabezpečení, které je vypočítáváno na základě příjmu. Na druhou stranu opomíjet nesmíme ani řadu faktorů, které se do nalezení zaměstnání promítají, jako je věk, vzdělání, rodinná situace či míra zaměstnanosti v daném regionu.

Hrůzou je, že někteří zaměstnavatelé využívají nevýhodného postavení žen v regionu s vysokou nezaměstnaností a nabízejí jim horší pracovní podmínky. Zde můžeme hovořit až o diskriminaci žen na trhu práce (Smetáčková, 2005).

V životě ženy je práce a rodina v konfliktu a žena je tlačena k rozhodnutí buď - anebo.

⁴ Domestikace je lokalizace práce žen do domácí sféry (Maříková et al., 2012).

Místo toho, aby společnost ženám vyšla vstříc flexibilitou pracovních úvazků, tak jim volbu spíše znesnadňuje. Je pravda, že v posledních letech se situace pomalu zlepšuje, ale stále je to nedostatečné. Mezi formy zaměstnání, které umožňují lépe skloubit práci s rodinou, patří:

- **Práce na poloviční úvazek** – v délce 4 hodiny denně, někdy může být pracovní doba sjednána v týdenních cyklech, kdy je pracovní doba 20 hodin. V České republice je malá nabídka takovýchto míst. Pokud jsou nabízena, tak vyžadují pracovníky s nižší kvalifikací, což je opět můžeme nahlížet jako jistou míru diskriminace. Podle Českého statistického úřadu (2013) pracuje i nás na poloviční úvazek 8,6 % žen a 2,2 % mužů. Pro srovnání v Belgii je to 46 %, v Dánsku 35,8 % a ve Švédsku 38,6 % žen. Statistiky ukazují, že poptávka po těchto místech je větší než nabídka a odpovídá průměru takto pracujících v mnou uvedených evropských zemích, tedy 30 %.
- **Pružná pracovní doba** – nerovnoměrná, nepravidelná. Zaměstnanec může pracovní dobu přizpůsobit podle potřeb rodiny. Je dán počet hodin, které musí odpracovat (den, týden, měsíc), ale rozvržení závisí na něm.
- **Práce z domova** – umožněna dnes i díky výpočetním technologiím.

Na jednu stranu flexibilnější forma práce umožňuje lépe skloubit rodinný a pracovní život, ovšem na stranu druhou je nutné si připustit, že zavedením flexibility genderové nerovnosti rozhodně nemizí. U žen sice dojde k propojení placené a neplacené práce, ale u mužů mezi těmito dvěma sféry budou hranice dál. Neměnným faktem zůstává, že kariéra ženy je přerušovaná. U mužů nikoliv. Jak uvádí Oakleyová (2000), rozdíly jsou také spojeny s rolí pohlaví, s očekáváními a přednostmi, které s sebou ta role nese a jež jsou těžce ovlivněny tradicí a předsudky. Mladá žena, která si vybírá profesi, pravděpodobně odmítne mužská povolání a vezme v úvahu pouze ta, k nimž má snadný přístup jako k potenciálním zdrojům uspokojení. Vše ještě umocňuje fakt, že dostat se do mužské profese vyžaduje také mužské vlastnosti – agresivitu, vytrvalost, průbojnost aj. Ženy v mužských povoláních jsou stále identifikovány podle atributů prisuzovaných ženám. Důsledkem toho je, že musejí jednat podle mužských pravidel a navíc dokazovat a potvrzovat své schopnosti. Pokud chce žena dosáhnout stejného úspěchu, musí být lepší než muži (Křížková, 2003).

10. 1 Horizontální a vertikální segregace

Ženám i mužům je ústavou a zákoníkem práce zajištěna rovnost, ovšem skutečnost je jiná. Rovnost příležitostí ještě neznamena rovnost podmínek. Studie genderové nerovnosti na trhu práce v české společnosti prokázaly, že stereotyp muž – živitel, žena – pečovatelka, může znevýhodňovat ženy a zvýhodňovat muže ve stejných profesích i různých povoláních na trhu práce (Maříková et al., 2012). Počet žen zapojených do placené práce stále stoupá a přibližuje se počtu mužů. Otázkou je, do jakých oblastí trhu práce ženy nejčastěji vstupují a do jaké míry je zastoupení mužů a žen v určitých povoláních rovnoměrné (Valentová, Šmídová, Katrňák, 2007). Pracovní segregace podle pohlaví znamená, že v některých zaměstnáních výrazně převládají zaměstnanci určitého pohlaví. „*Ženy a muži zůstávají nadále segregováni do různých zaměstnání podle toho, zda jsou považována za ženská nebo mužská*“ (Renzetti, 2005, s. 272). Z odborné literatury se dozvídáme o dvou druzích segregace, vertikální a horizontální. Horizontální segregace je definovatelná jako vysoká koncentrace mužů či žen v určitých povoláních nebo v určitém odvětví na trhu práce. Např. muži dominují v oborech: lesnictví, zemědělství, průmysl, stavebnictví a ženy: služby, zdravotnictví, školství. Vertikální segregace je disproporční zastoupení žen či mužů na různých stupních zaměstnanecké hierarchie, např. ve středním managementu, vedoucích pozicích atd. Ženy se ve většině evropských zemí nachází na nižších stupních zaměstnaneckého žebříčku a méně zastávají vedoucí pozice. V současné době, kdy se zvyšuje kvalifikace žen, by měla být genderová rovnost na trhu práce, tedy čím vyšší vzdělání, tím nižší genderová segregace povolání. Empirické studie dokazují, že tento přímý vztah potvrzen není. Přesto, že roste vzdělanost žen, genderová segregace povolání se nějak výrazně nemění (Valentová, Šmídová, Katrňák, 2007). Je skutečností, že nejvyšší pozice v ekonomické sféře zaujímají muži. To platí i u feminizovaných odvětví jako je zdravotnictví či školství. Podle Reskin (1993) čím „ženštější“ vykonávají ženy povolání, tím v porovnání s muži mají nižší plat a menší možnost kariérního postupu. Ruku v ruce s tím jde nižší sociální status i méně příležitostí rozhodovat.

Míra, která se používá pro měření pracovní segregace podle pohlaví, je index diferenciací (index segregace), označovaný písmenem D. „*Udává se jako procentuální míra, která udává poměr pracovníků jednoho pohlaví, kteří by museli nastoupit do zaměstnání, v němž je dané pohlaví nedostatečně zastoupeno, aby pracovní distribuce byla vzhledem k pohlaví rovnocenná*“ (Renzetti, 2005, s. 272). Samozřejmě existuje i jednodušší způsob měření pracovní segregace podle pohlaví, a to zjištění procentuálního zastoupení zaměstnanců jednoho či druhého pohlaví v daném zaměstnání. Na základě pohlaví je další

možné dělení segregace na podnikovou a oborovou. „*K oborové segregaci na základě pohlaví dochází, když ženy a muži vykonávají v určitém oboru či odvětví stejnou pozici, ale ve skutečnosti je náplň jejich práce jiná*“ (Renzetti, 2005, s. 280). Podniková segregace na základě pohlaví je totéž, ale v rámci určitého podniku. Opět mají muž a žena stejnou pracovní pozici, ale jinou náplň. Pro názornější představu např. asistent muž bude mít mnohem odpovědnější náplň práce než asistentka žena, která bude třeba jen kopírovat a vařit kávu.

Charles (2002) vidí jako příčiny segregace kulturně zakořeněné genderové vzorce a strukturální bariéry. Hledat musíme už ve volbě studijního oboru. Horizontální segregace na trhu práce vzniká tím, že studenti si vybírají stereotypní studijní obor. Pracovní trh je v úzké vazbě na vzdělávací systém a z toho vše pramení. Šmídová (2009), to však vidí v opačném sledu. Pokud se genderová segregace vyskytuje na pracovním trhu, bude se vyskytovat i u volby studijního oboru. Studenti jsou svědky nepoměru v jednotlivých povoláních, což ovlivňuje jejich rozhodnutí. Mohou totiž nabýt dojmu, že vstoupit do určitého povolání by mohlo být náročné a museli by překonat celou řadu překážek. Vystává před námi otázka, co je příčina a co důsledek? Valentová, Šmídová, Katrňák (2007), hovoří o tzv. kruhu genderové segregace (segregace vzdělávání, segregace trhu práce a segregace v příjmech).

Jedním z vážných důsledků pracovní segregace je omezení pracovních možností. Více nevýhod to nese pro ženy, protože lidé považují mnoho ženských zaměstnání (knihovnice, úřednice, učitelka MŠ aj.) za nudná, nepotřebující příliš velkou kvalifikaci, inteligenci či samostatnost. Problémem těchto zaměstnání jsou i nízké platy, prestiž, odměny, mobilita. „*Pracovní segregace na základě pohlaví uzavírá ženy v těchto zaměstnáních více než muže*“ (Renzetti, 2005, s. 281). Pokud někteří jedinci získají zaměstnání, které je genderově netypické, můžou se setkat s problémem, tzv. tokenismem. Token reprezentuje vlastní kategorii – je reprezentantem daného pohlaví. Spíše je s ním zacházeno jako se symbolem, je opomíjena jeho individualita. Podléhá vyšší kontrole, pro svou výjimečnost je více pod dozorem okolí. To na něj vyvíjí silný tlak a stresovou zátěž. Negativním dopadem segregace je neefektivní využívání individuálního potenciálu pracovníků či pracovnic, protože využívání jejich schopností se řídí genderovými stereotypy. Segregace také brzdí možnosti trhu práce reagovat včas na změny, jelikož snižuje pružnost nabídky a poptávky na trhu práce svou genderovou omezeností. Dále omezuje ženskou zaměstnanost, protože oblasti kam, ženy mají přístup, jsou malé a často s nízkým platovým ohodnocením, takže někdy musí ženy zvažovat, zda se jim pracovat vůbec vyplatí. Ruku v ruce s tím jde

nastavení sociálních dávek, počet dětí či rodinná situace. V neposlední řadě mezi negativní dopady segregace patří to, jak muži vnímají ženy a jak se vnímají ony samy (Reskin, Padavic, 1994 podle Křížková, Sloboda, 2009). Genderová segregace na trhu práce souvisí také s ekonomickou krizí zvyšující se nezaměstnanosti a je jednou z příčin feminizace chudoby (tamtéž).

10. 2 Skleněný strop a skleněný výtah

Tyto dva pojmy, které zde budu vysvětlovat, se pojí především s diskriminací žen na trhu práce. Skleněný strop se vztahuje k povyšování, kdy ženy narážejí na jakousi neviditelnou bariéru, která jim brání v postupu na vyšší pozice. Jde o uměle vykonstruované překážky, které vychází z předpojatosti mužů (žen), z různých tradičních postojů a hodnot. Můžeme tedy vidět, že je to zcela výstižná metafora. Slovo skleněný, je použito, aby vyjádřilo, že žena díky dosaženým profesním kvalitám na to vedoucí místo již dohlédne a dokáže se si představit, že ho zastává. Začne-li se však snažit dosáhnout této vrcholné pozice, naráží na neviditelnou bariéru v podobě snah namířených proti ní (Smetáčková, 2007).⁵ Na základě výzkumů se ukázalo, že mužům v pro ně atypických zaměstnáních se vychází vstříc a jedná se s nimi přednostně. V žádném případě nenarážejí na skleněný strop. Naopak se vezou tzv. skleněným výtahem nahoru v hierarchii. Postupují totiž mnohem rychleji na vyšší pozice, než odpovídá jejich vzdělání či věku (Williamsová, 1995, podle Renzetti, 2005). Samozřejmě se tito muži střetávají i s negativními genderovými stereotypy, zvláště tam, kde je jejich maskulinita problematická, např. práce s malými dětmi. Zde se někdy setkávají s falešnými obviněními z pedofilie či homosexuality.

11. Gender a školství

Škola patří k nejdůležitějším institucím, které pomáhají k sociálnímu a osobnostnímu vývoji. Má velký vliv na utváření genderové identity. Jedná se o jeden z nejmocnějších genderových mechanismů společnosti. „*Tím, jaká genderová očekávání klade na žáky a žákyně a jaké genderové vzorce jim předkládá, může škola podporovat nebo naopak nabourávat genderové*

⁵ Kimmel (2000) zmiňuje nejznámější soudní případ v USA, který ilustroval působení skleněného stropu. Hopkins vs. Price. Ann Hopkins nebyla povýšena v jedné z účetních firem, přestože měla více zakázek než muži, kteří dostali při povyšování přednost. Argument byl, že byla vnímána jako agresivní a moc náročná. Ti, kteří se snažili zabránit jejímu postupu, ji charakterizovali jako „macho“, a viděli to jako kompenzaci jejího ženství! Dokonce jeden z nich prohlásil, že by se měla naučit chodit, mluvit a oblékat více femině, měla by se více líčit a nosit šperky. Toto je typický příklad toho, jak genderové stereotypy ovlivňují kariérní rozvoj žen. V tomto případě vyhrála soudní spor žalobkyně Ann Hopkins. Paradoxem je, že pokud by Ann byla tak femině jak si její kolegové přáli, nemohla by být tak průbojná, tudíž by to útilo k nižšímu pracovnímu výkonu a opět by nemohla být povýšena, protože by byla pasivní a nedostatečně ambiciózní.

stereotypy a nerovnosti z nich plynoucí. Hlavním nástrojem genderové socializace, která probíhá ve škole je kurikulum“ (Smetáčková, 2007, s. 73). Gender se zobrazuje ve vzdělávacích drahách ve dvou dimenzích, v délce vzdělávání, a v obsahu (Jarkovská et al. 2010). V současné době je v učitelské profesi převaha žen, ale v minulosti tomu tak nebylo, naopak. Učitelství bylo ve svém vzniku povolání výhradně mužské. Obě světové války ovšem přispěly ke změně situace a množství žen ve školství se zněkolikanásobilo. Začalo být označováno jako ženské povolání, díky práci s dětmi, která je ženám přirozená a výhodné pracovní době (tamtéž). Zastoupení žen ve školství je nerovnoměrné. Největší podíl žen je ve školách mateřských a základních, přičemž největším problémem je to ve školách mateřských, kde by se děti měly setkávat s mužskými vzory. Ve srovnání s minulostí současné ženy mohou dosahovat velmi vysokého vzdělání. „Stupeň vzdělání pak v procesu reprodukce genderových nerovností není rozhodující. Naopak, čím déle žena ve vzdělávacím systému setrvává a čím vyššího stupně vzdělání dosáhne, tím větší bude rozdíl mezi jejím sociálním postavením a postavením jejího stejně vzdělaného vrstevníka – muže.“ (Jarkovská, Lišková, 2008, s. 684). Lze říci, že ženy oproti časům minulým mohou dosahovat vyššího vzdělání, ale nerovnost nemizí. Vliv vzdělání na výši platu je silnější u mužů než u žen, tedy rozdíl v průměrném platu žen a mužů se s vyšším vzděláním a prestižnějším povoláním zvětšuje. Známý model vyšší vzdělání = vyšší pozice = vyšší příjem, nefunguje pro všechny stejně. Platí ale pro ženy i muže zvlášť, protože žena s vyšším vzděláním bude mít vyšší příjem než žena se vzděláním nižším, ovšem nikoli než méně vzdělaný muž (tamtéž). „Dobré vzdělání už není klíčem odemykajícím dveře dobrého zaměstnání, ale pouze oprávněním ke vstupu do předpokoje, kde budou ty správné klíče teprve (podle libovolných pravidel) rozdány“ (Beck, 2004, s. 246).

Podle sociologických výzkumů feminizace některých oborů přímo souvisí s nižší prestiží a nižším finančním ohodnocením. Jestli jedno způsobuje druhé nebo je to spíš v souběhu, nevíme. Víme ale, že učitelské povolání je genderově zatížené. Zastoupení mužů/žen ve školství má samozřejmě vliv na žáky. Učitelství je běžně zařazováno mezi pomáhající profese, a protože v něm převažují ženy, žáci dostávají informaci, že ženy spíše pečují a pomáhají. Z toho, že ve vedení škol jsou většinou muži, jim vyplývá sdělení, že muži zase vedou a řídí. Zde se dostáváme k tomu, že tito žáci budou později činit rozhodnutí na základě svojí zkušenosti a nezohlední zkušenosti lidí, které nemají či neznají (Smetáčková, 2007).

Mohli bychom se domnívat, že dnes se už diskriminace kvůli pohlaví nevyskytuje, ale není tomu tak. Zjevná diskriminace už byla sice odstraněna, ale jsou tu ještě její jemnější formy. Můžeme hovořit o tzv. mikrodiskriminaci.

„Mikrodiskriminace se projevuje jako vydělování či naopak přehlížení, případně znevažování některých jednotlivců a jejich práce nebo myšlenek, pouze na základě určitého připisovaného rysu, např. pohlaví.“ (Renzetti, 2005, s. 153). Tento jev se zpočátku může zdát jako nepříjemná drobnost, ale opakováním může přerůst. Existuje několik druhů mikrodiskriminace, se kterými se setkaly americké vysokoškolské studentky. Patří sem:

- Studenti – muži jsou více vyvoláváni a méně přerušováni, jejich komentářům dávají pedagogové větší váhu.
- Pedagogové se často u příkladů uchylují ke genderovým stereotypům (vedoucí – muži).
- Osoby mužského pohlaví jsou nazývány pány, osoby ženského pohlaví děvčaty.
- Muži mají často poznámky vztahující se ke vzhledu studentek.

Užívají poznámek znevažujících obecně ženy nebo nevěří v jejich intelektuální schopnosti (Sander, Hall, 1989, podle Renzetti, 2005).

K této formě diskriminace většinou dochází ve vysokoškolských oborech, kde převažují muži. Škola tak často podporuje a upevňuje androcentrické prizma, dále tak reprodukuje genderové nerovnosti (Jarkovská, Lišková, 2008).

Zajímavá je též studie o rozdílnosti pedagogických metod mužů – pedagogů a žen – pedagožek na základě odlišných důrazů. Ženy se více soustřeďují na studenty samotné, jako na subjekty, zatímco muži mají sklon soustřeďovat se sami na sebe. Pedagožky více kladou důraz na interaktivní výuku a zapojení žáků do výuky než pedagogové (Renzetti, 2005).

Jak uvádí Jarkovská et al. (2010), idea o vzdělávacím systému, jako o jednoduchém výtahu, který funguje pro každého stejně, není udržitelná. Český vzdělávací systém je odrazem struktury genderových nerovností, které se skrze tento systém vštěpují studentům a dále reprodukují.

12. Volba povolání

Definice volby povolání podle pedagogického slovníku zní: „Proces zahrnující rozhodování o volbě studia nebo přípravy na povolání, konkrétního povolání a celou profesní dráhu člověka. Součástí celkového vývoje osobnosti, v němž hlavní roli hrají rozhodovací procesy“ (Průcha, Mareš, Walterová, 2009, s. 341).

Volba povolání je dlouhodobý proces, na který působí řada okolností, mezi které patří:

- vlivy individuální – vlohy, schopnosti, zájmy, životní hodnoty daného jedince
- vlivy sociální – okolí jedince, jeho rodina, vyučující, vrstevníci atd.
- vlivy kulturní – hodnoty, normy a kulturní vzorce široce pojatého prostředí

Ke všem skupinám vlivů patří společenské stereotypy, včetně těch genderových. Stereotypy představují zjednodušené pojetí skutečnosti, regulují chování a názory lidí. Práce má v naší společnosti velký význam. Odvozuje se z ní velká část sociálního statusu. Volba povolání je hlavním tématem dospívání. Je to ovšem proces, který začíná už od útlého dětství, kdy se děti učí vymezit samy sebe. V rámci her také napodobují určitá povolání. V některých hrách jsou podporovány, v jiných nikoli či dokonce tlumeny. Později ve škole dítě začne preferovat určité předměty a ty slouží dítěti jako východisko při uvažování o výběru své budoucí profese. Právě škola má prostředky k podpoře nestereotypní volby povolání. Jde hlavně o preventivní působení a o výchovné poradenství. Za aktéry kariérního poradenství můžeme považovat především instituce resortu školství a instituce resortu práce a zaměstnanosti. Subjekty poradenských služeb v oblasti školství jsou výchovní poradci, vyučující, školní psycholog, kteří působí přímo ve školách či pedagogicko-psychologické poradny (Jarkovská et al. 2010). Učitelé musí přistupovat k žákům s respektem k jejich individuálním rozdílům a ne jako k zástupcům určité skupiny. Socializační procesy, které mají vliv na volbu studijního oboru, jsou v rodině – rodičovské vzory, i ve škole – genderově specifické rozdělování žáků do studijních větví či stereotypy v učebnicích. S rozhodnutím vybočit z genderově stereotypního povolání je spojena celá řada překážek. Dívky dělají většinou volby, které pro ně z hlediska uplatnění nejsou výhodné. Mají méně možností, nižší mzdy atd. Tyto nevýhody mohou kompenzovat to, že ženské povolání, umožňuje lépe skloubit práci a rodinu nebo že v něm ženy nečelí mužské konkurenci (Jarkovská et al. 2010). Velký vliv mají i tzv. významní druzí, a pokud je jejich zpětná vazba negativní, může to mladistvé přimět k zřeknutí se vlastní volby. Jsou 3 oblasti, podle kterých mládež dělí profese:

- Genderové stereotypy
- Míra prestiže
- Zájmy (Buschor et al., 2013)

Rozhodování chlapců a dívek o studijním oboru a kariéře závisí na sociálních, kulturních, ekonomických podmínkách, na očekávaných důsledcích i na reakcích okolí. Důležitým faktorem jsou také vzdělanostní aspirace dívek a chlapců, které predikují výběr

školy. Janssens a Ex na základě svých výzkumů z roku 1998 doložily přímou souvislost mezi aspiracemi dcer a socioekonomickým statusem jejich matek. Matky zaměstnané a vzdělané měly dcery, které vnímaly svou genderovou roli méně tradicionalisticky než dcery žen v domácnosti. Měly tedy i vyšší vzdělanostní aspirace (Jarkovská et al. 2010). Aspirace dívek jsou většinou ovlivněny statusem matky, zatímco aspirace chlapců statusem otce.

13. Rozdíly ve schopnostech a vlastnostech mužů a žen

Na úvod je třeba si uvědomit, že na rozvoji vlastností typických pro muže či ženy se podílí sociální vlivy a výchova. Podle celé řady autorů jsou rozdíly mezi muži a ženami tak závislé na celkovém kontextu, že by neměly být zobecňovány (Janošová, 2008). Přesto se pokusím ty nejviditelnější rozdíly přiblížit a zmínit některé teorie a studie.

Poněšický (2003) odkazuje na zjištění Bosinkihho, že existují 4 obecné rozdílnosti mezi pohlavími.

1. Větší agresivita. Testosteron zvyšuje agresivitu, zatímco estrogen společně s progesteronem spíše uklidňuje.
2. Prostorová orientace u chlapců.
3. Větší připravenost k nevybíravému sexuálnímu chování u chlapců.
4. Prosociální a demokratické chování, se kterým souvisejí jejich verbální schopnosti.

Psychoanalytička Rouse – Dachserová uznává pouze jeden rozdíl mezi muži a ženami. Tím je zvýšená agresivita u mužů, která vede k tomu, že ve většině kultur jsou muži činní mimo domov. Ženy mají na starost domácí práce, a tím že rodí, mají užší vztah k dětem. Americké studie zaregistrovaly u chlapců v 75 % častější fyzickou agresi než u dívek, u kterých se více vyskytoval pocit strachu a viny (Karsten, 2006).

Co se týká rozdílné prostorové orientace, psycholog Erik Erikson dospěl k zajímavému zjištění, že chlapci využívají prostor jinak než dívky. Třem stům dětí do věku 12 let dal za úkol rozmístit hračky na stůl. Chlapci vytvářeli úplně jiné konfigurace než dívky. Dívky se zaměřovaly spíše na vnitřní prostor a chlapci na vnější. Dospěl tedy k názoru, že pro dívky jejich vnitřní prostor (děloha) a pro chlapce vnější prostor (penis) modeluje jejich vztah k prostoru i mimo jejich těla a vytváří rozdílné povědomí o prostoru (Oakleyová, 2000).

Další zajímavá studie se zabývala nadanými dětmi. Jasně ukázala, že naměřená hodnota IQ nemá u dívek žádnou souvztažnost k postavení v zaměstnání, zatímco u chlapců je mezi těmito dvěma faktory úzký vztah. Dospělo se ke zjištění, že u mužů těsně souvisí jejich pracovní úspěšnost s hodnotou IQ, u žen však souvislost nemá. I když u zkoumaného vzorku

žen a mužů byla v dětství naměřena stejná hodnota IQ, v dospělosti ženy měly v zaměstnání nevýznamné postavení. Celé 2/3 žen s hodnotou IQ 170 a víc, byly v domácnosti nebo vykonávaly práci úřednice. Z toho vyplývá častá aspirace žen na nižší postavení, než by odpovídalo hodnotě jejich IQ. U mužů je úspěch v práci považován za jejich nedílnou součást, u žen je za jejich nedílnou součást považována spíše konformita. Vyplývá z toho dvojí tlak na dívky. Na straně jedné mohou být intelektuálně schopné a škola je tlačí k dobrým výsledkům, na straně druhé jsou si vědomy faktu, že k sociální roli ženy patří nižší pracovní výsledky než u muže (tamtéž). Dochází k tomu, že u dívek je vyvolán strach, že pokud budou dál dosahovat dobrých pracovních výsledků, bude to na úkor jejich feminity.

Ohledně rozdílů v prožívání si Karsten (2006) položil otázku: „*Kdo je úzkostnější? Dívky nebo chlapci*“? Podle toho, co nám našeptávají stereotypy pohlavních rolí, bychom očekávali, že úzkostněji se budou projevovat dívky. Průzkumy to ovšem nepotvrzují. Naopak ukázaly, že chlapci jsou přibližně od 9. roku úzkostnější než dívky. Ovšem později u dívek starších, dospívajících či dospělých žen je naopak úzkost větší než u stejně starých mužů. Dále Karsten uvádí, specifické přednosti jednotlivých pohlaví při řešení různých úkolů. Podle dlouhé řady výzkumů se prokázalo, že ženy si v průměru poradí s těmito úkoly lépe než jejich mužské protějšky:

- testy na rychlost vnímání (z řady zobrazených objektů se mají vybrat např. identické)
- testy na zapamatování
- testy na vybavování slov a myšlenek
- testy na jemnou motoriku
- početní testy (kde se užívá dělení, násobení, sčítání, odčítání)

Muži se v průměru lépe ukázali v těchto úkolech:

- testy prostorové představivosti
- testy motorických dovedností, které jsou zaměřeny na cíl (házení, chytání)
- testy rozeznávání jednoduchých struktur ve složitých útvarech (najít lichoběžník ve zněti geometrických obrazců)
- testy matematického úsudku (řešení slovních úloh)

Jak uvádí Gilliganová (2001), dívky jsou empatičtější než chlapci. Příčiny můžeme nalézt v rozdílných výchovných cílech. U chlapců je podporováno odpoutání se od matky a identifikace s otcem. Otec posléze podporuje chování, které přísluší jeho pohlavní roli – síla, sebevědomí, nezávislost. Pro chlapce je později obtížné navazovat mezilidské vztahy

a umět se vcítit. Velmi zajímavý výzkum z roku 1976 učinila Janet Laverová, která zkoumala pohlavní rozdílnosti při hrách. Pozorovala 181 deseti až patnáctiletých dětí a nejvýznamnějším zjištěním bylo, že chlapecké hry trvaly déle proto, že chlapci účinněji řešili spory, které při hrách nastaly. Pokud došlo ke sporům mezi dívkami, znamenalo to konec hry.

Lze říci, že mužský model více odpovídá kritériím současného společenského uspořádání. Naproti tomu citlivost, péče o druhé, které při hrách rozvíjejí dívky, má pouze malou tržní hodnotu a dokonce může být i překážkou v pracovním úspěchu. Laverová dospěla k závěru, že pokud výzkum vztáhneme na realitu života dospělých: „...se dívka, která nechce zůstat závislá na mužích, bude muset naučit hrát *jako chlapec*“ (Gilliganová, 2001, s. 39).

Pokud se zaměříme na jazyk mužů a žen i zde můžeme nalézt rozdíly. Ženy i muži mají odlišný styl komunikace. Ženy mluví jazykem vztahů a tento jazyk i slyší, zatímco muži mluví jazykem nezávislosti. Výsledkem toho je často nedorozumění. Badatelé také zjistili, že v genderově smíšené společnosti, většinou mluví více muži, v důsledku toho, že mají více příležitostí se vyjadřovat (třeba v práci – schůze). Častěji také skáčou do řeči a mění témata, aby vyhověli svým zájmům. Tato zjištění devalvují stereotyp o větší upovídanosti žen. Co se týká nejčastějších témat mužské konverzace, je to práce, sport, oproti tomu ženy volí osobní témata (Tannen, 1990, podle Renzetti, 2005).

Hyde (2005) soudí, že ženy a muži jsou si spíše podobní. Předpokládá tzv. „hypotézu genderových podobností“: „*Hypotéza genderových podobností ostře kontrastuje s modelem založeným na rozdílech, podle nějž se muži a ženy, dívky a chlapci po stránce psychologické obrovsky liší. Hypotéza genderových podobností namísto toho konstatuje, že muži a ženy jsou si podobní, pokud jde o většinu, ač ne všechny psychologické parametry. Několik pozoruhodných výjimek představují některé motorické funkce (např. délka hodu) a některé stránky sexuality, jež vykazují větší rozdíly mezi pohlavím. U agrese lze pozorovat genderový rozdíl, který je co do velikosti mírný*“ (Hyde, 2005, s. 590). Pravdou je, že spíše než na rozdíly mezi muži a ženami bychom se měli zaměřit na to, co máme společné.

14. Mužská a ženská morálka

Gilliganová (2001) nesouhlasí s tím, že většina psychologů považuje mužské chování za jakousi normu a ženské chování za její odchylku. Na základě svých výzkumů zdůrazňovala odlišnou psychologickou strukturu a postoje žen a mužů. Tato americká psycholožka prokázala, že při řešení morálních dilemat dívky berou v potaz vždy okolnosti

konkrétní situace, pocity, potřeby zúčastněných. U chlapců tomu tak není, situaci řeší přímo a jasně. „*V ženské morálce zaujímá starostlivost a pocit odpovědnosti za druhé principiálně vyšší místo než spravedlnost, plnění povinností, zákonnost a řád, což jsou hodnoty zaujímající nejvyšší místa v morálce mužské*“ (Karsten, 2006, s. 95). Rozlišuje tedy ženskou morálku péče a mužskou morálku spravedlnosti. Morálka spravedlnosti kladе důraz na stejné zacházení a morálka péče na to nikomu neublížit. Ženský pohled interpretuje takto: „*Morální člověk pomáhá ostatním, dobrota znamená službu, splnění závazků a povinností vůči ostatním, pokud možno tak, aby se člověk sám neobětoval*“ (Gilliganová, 2001, s. 89). Dívky neuvažují černobíle – to je dobré x to je špatné, to ale neznamená vývojovou zaostalost, nýbrž odlišnost. Tyto rozdíly vyplývají z raného vztahu mezi matkou a dítětem. Od chlapce se očekává, že se distancuje od matky. Pokud se nevymaní po dlouhou dobu z matčiny péče, je tu nebezpečí, že si nevybuduje mužskou identitu, k níž patří samostatnost a distance. Od děvčat se to neočekává, dívka může zůstat spojena s matkou, identifikuje se s ní, stane se jí podobou, a tak získá svou ženskou identitu. V žádném případě Gilliganová nechce nadřazovat ženskou morálku mužské, ale vidí je jako rovnocenné, pouze jinak orientované. Koneckonců i na pracovišti ženy kladou větší důraz na vztahy a atmosféru než muži (Jarkovská et al. 2010). Ženám ve věku 27 let dala otázku: „*Jak byste popsala sama sebe?*“ Všechny ženy svou identitu spojovaly s budoucí rolí matky, manželky či milenky. Měřítkem jejich já byl vztah, péče o bližní a odpovědnost. Bylo zajímavé, že v kontextu sebe samých se nezmiňovaly o svém postavení nebo profesní činnosti. Jejich identita byla definována v kontextu vztahu. Vnitřní dilema ženy je konflikt mezi soucítěním a autonomií.

V roce 2012 jsem v rámci své bakalářské práce provedla výzkum, který se týkal morálního vývoje dospívajících. Cílem bylo zjistit morální úroveň žáků díky jejich postojům k Heinzovu dilematu od psychologa L. Kohlberga. Šlo mi o argumenty, které použili k odůvodnění svých rozhodnutí a na základě kterých jsem je přiřazovala k jednotlivým morálním úrovním. Sekundární cíl, na který jsem se zaměřila, bylo srovnání odpovědí dívek a chlapců. Zda se potvrdí předpoklad Gilliganové o větší orientaci chlapců na spravedlnost a dívek na vztahy. Tato hypotéza se však potvrdila pouze částečně. U chlapců byla prokázána většinová orientace na spravedlnost, avšak u dívek byla orientace na spravedlnost a vztahy vyrovnaná. Rozdíl mezi chlapci a dívkami tedy prokázán byl, ale orientace na specificky genderové kontexty byla jasně prokázána pouze u chlapců.

15. Muži a ženy s netradiční genderovou volbou oboru

Když se podíváme na trh práce, objevíme pestrou škálu profesí. Pokud si žena či muž vybere obor, který pro ně z hlediska pohlaví není zrovna typický, vzbudí to přinejmenším pozornost. Vyrojí se hromada otázek. Zvládne to dotyčný/dotyčná? Proč to asi udělal/la? Nedělá to jen pro to, aby se lépe seznámil/a? Nechce si tím jen něco dokázat? Je zcela jasné, že muži a ženy se při výkonu genderově netradičních profesí střetávají se stereotypy. Musí zvládnout začlenit se do kolektivu opačného pohlaví a umět si sjednat respekt. Ženy, jež vstupují do tradičně mužských profesí, čelí stereotypu, že nejsou skutečné ženy, muži v tradičně ženských oborech se mohou setkat s nařčením z homosexuality či dokonce nějaké sexuální úchytky. Vyžaduje to tedy z jejich strany velkou osobní statečnost. Právě na tyto lidi jsem se zaměřila ve svém výzkumu. Dnes sice žijeme v postmoderní době a staré genderové normy ztrácejí na platnosti, ale neznamená to, že zcela mizí. Genderové role hrají lidé do jisté míry také podle kontextu, v němž se vyskytují. Např. ve vědeckém prostředí, hrají ženy vědkyně mužskou roli, protože věda je mužsky genderovaný prostor. Stejně tak muži v pečujících oborech vykonávají ženský gender, protože péče je genderovaná žensky (Šamusová, 2004, podle Jarkovské et al. 2010). Ve většině případů pokud si už někdo vybere netypickou genderovou dráhu, přesto, že si je vědom potýkání se s překážkami či posměšky, je u něj velká šance, že v tom, co dělá, bude dobrý a hlavně profesně spokojený. Důvod je jasný, dobře ví, proč si obor vybral, čeho chce dosáhnout a na rozdíl od těch, kteří daný obor zvolili pouze proto, že se to od nich očekávalo, je velmi motivovaný. Právě překážky a obtíže, které na své cestě překoná, ho posílí v ní dál pokračovat a být ve svém oboru skutečně dobrý. Jak už bylo zmíněno výše, horizontální genderová segregace souvisí se vzděláním, tedy hlavně s výběrem oboru studia. Podle dat Českého statistického úřadu (2014), si dívky vybírají především humanitní obory, zaměřené do oblasti zdravotnictví, pedagogiky, služeb, zatímco chlapci v drtivé většině volí obory technické. Na tyto volby má do jisté míry vliv okolí, ať už to, jaké povolání mají rodiče nebo jak ženy a muže znázorňují média. Už na školách je tedy nutné podporovat dívky a chlapce k volbě oborů bez předsudků a stereotypů. Samozřejmě je, že lépe motivovat půjde vždy dívky, protože maskulinní obor je spojen s vyšší prestiží i ohodnocením, u chlapců bude motivace těžší. Učitelé by ovšem neměli nabýt dojmu, že je nutné dívky či chlapce do netypických genderových profesí tlačit. Stačí k nim přistupovat bez předsudků a podpořit je v jejich výběru, být oporou. U nás v České republice najdeme programy, kluby i projekty, které se snaží podpořit a sdružit ženy a muže v genderově netradičních oborech, jako např. Muži do škol, Dámy české myslivosti, Dámský

klub ČVUT, Ženy ve vědě, aj. Můžeme si všimnout, že je zde více zaostřeno na ženy v maskulinních oborech než na muže v oborech femininních. Důvodem je, že muži se vykytují v oborech, kde dominují ženy jen zřídka, z důvodu již zmíněné menší prestiže a nižšího mzdového ohodnocení. Ženy často studují feminizované obory, jelikož v nich předpokládají snazší uplatnění. Ovšem vzdělání ve feminizovaném oboru jim přináší mnohem menší škálu uplatnění na trhu práce (Jarkovská et al. 2010). Je jasné, že žijeme v genderovaném světě a úplné odstranění genderových stereotypů není možné. Stereotypy jsou pomůckou ke snadnějšímu pochopení světa, který nás obklopuje. Měli bychom si ale uvědomit, že každý má právo jít svojí vlastní cestou, být schopni reflexe a přistupovat k druhým bez předsudků.

EMPIRICKÁ ČÁST

16. Výzkum

16. 1 Cíl empirického šetření

Mé výzkumné šetření si klade za cíl zjistit motivaci respondentů k výběru genderově netypického vysokoškolského oboru. Tedy, co motivovalo respondenty mužského pohlaví zvolit femininní obor na vysoké škole a respondenty ženského pohlaví k výběru oboru maskulinního. Vycházím totiž z předpokladu, že se nikdy nejedná o náhodnou volbu, ale o dlouhodobý proces, který začíná už v dětství. Cílem tedy bylo nalézt jejich motivaci a vyhledávat aspekty a zkušenosti, které přispěly k tomuto rozhodnutí. Záměrem mého výzkumu bylo učinit hloubkovou sondu do životních příběhů těchto jedinců.

16. 2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky v IPA, jak respondenti prožívají určitou situaci, a jaký jí dávají smysl (Řiháček, 2013). V souvislosti s uvedenými poznatky v rámci teoretické části práce si kladu následující výzkumné otázky:

- Jaké v dětství měli hry a zájmy?

Tíhli už od dětství ke hrám a zálibám, které jsou typické spíše pro opačné pohlaví nebo nikoli a nikoho by ani nenapadlo, že se jednou budou ubírat dráhou, která pro jejich pohlaví není zrovna charakteristická?

- Jedince jakého pohlaví měli tendenci volit za své přátele?

Měli kamarády spíše opačného pohlaví? Tvořili party nebo spíše měli jednoho dobrého kamaráda/kamarádku?

- Co bylo jejich motací k výběru takového oboru?

Byli rozhodnutí už od dětství? Motivoval je nějaký hluboký zážitek nebo oblíbený předmět ve škole? Přispěl k tomu učitel nebo výchovný poradce?

- Kdy přesně o své netypické dráze začali uvažovat?

Šlo o spontánní rozhodnutí nebo je dlouhodobě plánovali?

- Měli nějaký vzor?

Měli vůbec nějaký vzor? Ovlivnil někdo jejich volbu? Ovlivňuje je třeba do dnes?

- Zasahovaly nějaké osoby do jejich rozhodování?

- Učitelé, rodiče, širší rodina, přátelé, partner?

- Jak reagovalo jejich okolí?

Museli se potýkat s posměšky, šikanou nebo to vůbec nikoho nepřekvapilo?

- Jak jsou se svou volbou spokojeni dnes?

Volili by stejně? Jak se na to dívají s odstupem času a získanými zkušenostmi?

16. 3 Výzkumný vzorek

Zatímco kvantitativní metodologie bývá často založena na náhodném výběru respondentů, kvalitativní metodologie vybírá vzorek záměrně. Pracuje tedy s respondenty, kteří jsou největším reprezentantem výzkumné otázky (Gavora, 1996). Výzkumný vzorek (n=7) tedy sestával ze 7 respondentů, kteří studovali genderově netypický vysokoškolský obor, zatížený mnohými silnými stereotypy. Jednalo se o 3 muže a 4 ženy. Výběr respondentů byl založen na metodě sněhové koule, jež se používá pro kvalitativní výzkum nejčastěji (Miovský, 2006). Při uvedeném postupu, respondenti, které jsme již získali, žádáme o kontakty na další osoby, jež znají a odpovídají našim kritériím. Nejdříve jsem sáhla do řad svých přátel, kteří mi následně zprostředkovali kontakty na další podobně zaměřené studenty. Prvotní kontakt s respondenty jsem ještě před osobním setkáním navázala telefonicky, e-mailem nebo pomocí sociálních sítí. To, jestli se však rozhodnou do výzkumu zapojit, bylo vždy na nich. Rozhovor vždy proběhl nejdéle do 14 dnů od navázání prvotního kontaktu.

Navázala jsem více kontaktů, někteří však nebyli ochotni se do výzkumu zapojit. Situaci jsem měla ztíženou tím, že je poměrně málo studentů/studentek netypických genderových oborů a ne všichni mají odvahu naprosto se otevřít a vstoupit do výzkumu. Přesto si dovoluji tvrdit, že se mi podařilo najít zástupce opravdu genderově netradičních oborů a i počet respondentů považuji za svůj úspěch. Pro přehlednost oborů studia respondentů uvádím tabulku (Tab. č. 1).

Tabulka č. 1 Přehled respondentů a jejich studijních oborů s ročníkem studia

Číslo respondenta	Věk	Pohlaví	Obor	Ročník
R 1	21 let	Muž	Učitelství pro mateřské školy	2.
R 2	21 let	Muž	Učitelství pro mateřské školy	2.
R 3	20 let	Žena	Informační technologie	1.
R 4	19 let	Žena	Informační technologie	1.
R 5	21 let	Žena	Lesnictví	3.
R 6	22 let	Muž	Všeobecná sestra	3.
R 7	20 let	Žena	Řízení a použití ozbrojených sil	1.

Zdroj: vlastní

16. 4 Metodologie

Vzhledem k charakteru výzkumu byla zvolena kvalitativní metodologie. Kvalitativní přístup spíše usiluje o získání komplexních informací o studovaném jevu, oproti přístupu kvantitativnímu, kde jde o to položit všem několik identických otázek ve stejném pořadí. „Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“ (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 17). Metoda využitá pro sběr dat byl hloubkový polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, které by měly být jasné, srozumitelné, především nenavádějící. Použila jsem předem připravený scénář otázek (viz příloha č. 1), pořadí slov, doplňující otázky jsem přizpůsobila dané situaci. Tato osnova pro mě byla pomůckou, v žádném případě ne normou. Důležité bylo neomezovat respondenty, naopak co nejvíc otevřít prostor pro jejich vyjádření. Otázky zde slouží spíše jako pomůcky, nikoli jako pravdy, které by bylo třeba ověřit. Rozhovory byly analyzovány pomocí interpretativní fenomenologické analýzy (IPA), jejímž záměrem bylo odhalit žitou zkušenost. Podněty čerpám též z diskurzivní analýzy, protože mi nejde jen o to, co respondenti říkají,

ale i o významy, které se za jejich slovy skrývají. Před realizací samotného výzkumu jsem provedla pilotní výzkum, který mě utvrdil, ve srozumitelnosti mých otázek. Ten z důvodu nesouhlasu se zveřejněním není uveden v mé práci.

16. 5 Interpretativní fenomenologická analýza (IPA)

Je to jedna z metod sociálně pedagogického výzkumu, jenž vychází z hermeneutiky a fenomenologie. „Člověk je bytost, která určitým způsobem život zažívá a prožívá. Teprve na základě této zkušenosti je jí na kognitivní úrovni, přiřazována kvalita, smysl a význam. Tento význam je konstruován jednak na základě individuálních zkušeností jedince, jednak na základě kolektivně konstruovaných významů“ (Gulová, Šíp, 2013, s. 105). Autory této metody jsou A. Smith a M. Osborne. Právě metoda IPA (Interpretative phenomenological analysis) umožňuje nahlédnout na tyto významy, aby výzkumník společně s respondenty poodhalil esence jejich zkušeností. Popisuje zkušenosti respondentů s ohledem na to, jak sami utvářejí realitu i s tím, jaký jí dávají sami význam či smysl. Zkoumá pohled jedince na subjektivně prožívanou zkušenost. Jedná se o citlivou metodu, která umožňuje výzkumníkovi ponořit se do hloubky zkoumaných jevů. Tímto jsou na výzkumníka kladeny velké nároky, protože i on sám se stává, který zprostředkovává zkušenosti respondentů. Musí být schopen reflexe a diferenciacie svého vkladu do interpretace a respondentovy analýzy. Cílem není, aby se reflexe výzkumníkovy zkušenosti vyloučily, ale naopak, aby se staly součástí. Výzkumníkovu uvědomění a reflexe zvyšuje validitu a efektivitu analýzy (Gulová, Šíp, 2013). Ohledně postoje výzkumníka, namísto hypotéz, jež by se ověřovaly, vstupuje výzkumník do takto orientovaného výzkumu s obecně definovaným problémem, který tím jak do něj výzkumník proniká hlouběji, nabývá konkrétnějších rysů a často se může zcela reformulovat.

16. 6 Důvod zvolení metody IPA

Tato metoda se jevila jako nevhodnější, protože její podstatou je, jak respondenti prožívají a vnímají své situace. Usilovala jsem o zkoumání complexity. Lákala mě určitá volnost, která je při této metodě dána výzkumníkovi pro jeho vlastní přístup. Jak uvádí Smith (2009), neexistuje jeden jediný správný způsob jak realizovat analýzu metodou IPA. Základní výzkumná otázka IPA, kterou jsem si položila, zněla: „*Co motivovalo respondenty zvolit genderově netradiční obor*“? Jako metodu sběru dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, který je charakteristický pro metodu IPA.

16. 7 Průběh výzkumu

Výzkum byl realizován od října 2014 do února 2015. Se všemi respondenty jsem navázala prvotní kontakt e-mailem, telefonicky nebo pomocí sociálních sítí. Představila jsem se, informovala je o svém záměru, a pokud měli zájem spolupracovat, domluvili jsme se na osobním setkání. Od navázání prvního kontaktu proběhla většina rozhovorů maximálně do 14 dnů. Rozhovory byly vedeny v rozmezí 40 min. až 75 min. a odehrávaly v různém čase na různých místech. Výběr místa jsem vždy nechávala na respondentech, aby měli možnost zvolit sobě blízké prostředí, kde se nebudou cítit cize a nejistě. Myslím, že to sehrálo poměrně velkou roli, protože pokud bych místo určovala já, i přesto, že bych vybírala příjemná prostředí, pokud by tam nikdy předtím nebyli, mohli by pociťovat zvýšenou tenzi a nikdy by se nemuseli otevřít tak, jak tomu bylo. Snažila jsem se tímto krokem eliminovat nervozitu na minimum. Setkání tudíž proběhla většinou v kavárnách, restauracích a jednou ve škole respondenta. Časově jsem se vždy přizpůsobila jejich možnostem. Při osobním setkání došlo opět k představení a seznámení s cílem mé práce. Ujistila jsem je o anonymitě, požádala o souhlas s nahráváním rozhovoru a vysvětlila, jak s jejich odpověďmi budu nakládat. Probíhající rozhovor mohli kdykoli ukončit. Před samotným zapnutím diktafonu jsem záměrně rozvinula řeč o věcech, nesouvisejících s výzkumem (o kavárně, kterou vybrali, kam třeba chodím ráda já, atd.), abych uvolnila atmosféru a nikoli násilně hned začala výzkumný rozhovor. Jelikož mým přáním byla otevřenost respondentů, i já jsem musela být otevřená. Z mé strany se jednalo o snahu vzbudit v nich důvěru a především v žádném případě nevyvolat dojem, že je budu soudit. Mou rolí byl posluchač nikoli soudce. Položeny byly tedy obecné otázky s předpokladem, že respondent se sám rozhovoří, což se i dařilo. Pokud někdo odpovídal krátce a nejasně, pokládala jsem doplňující otázky nebo se ujišťovala, že chápu správně. Za velmi důležitou při této metodě považuji trpělivost, protože někdy právě ve chvíli mlčení, kdy respondent pochopí, že je mu skutečně nasloucháno (nesouzeno), se objeví to nejzajímavější. Snažila jsem se neklást mnohočetné otázky, ale ne vždy se mi to povedlo. Jsem si vědoma, že to někdy mohlo vést k nezodpovězení jedné z nich. Usilovala jsem také o co nejmenší vstupy do hovoru respondenta, které by ho mohly přerušit či mu vzít myšlenku, což se mi poměrně dařilo. Podstatnou roli hrála i empatie a citlivost, bylo třeba vycítit, na co se ještě mohu zeptat, a co by mohlo už být respondentovi nepříjemné. Pokud sám řekl, že o tom nechce mluvit, tuto skutečnost jsem vždy zcela respektovala. Po ukončení nahrávky náš hovor pokračoval na neformální rovině, aby nedošlo k násilnému ukončení setkání, spíše naopak, aby z něj měli příjemný pocit.

„Člověk, který se nám otevřel a byl ochoten nám nechat nahlédnout do svého vnitřního světa, by za všech okolností měl od nás cítit respekt a elementární úctu“ (Miovský, 2006, s. 169). Nahrané rozhovory byly posléze přepsány a anonymizovány (ukázky přepsaných rozhovorů, viz příloha č. 2). Tento proces proběhl maximálně do dvou dnů. Obnášel opakované poslouchání nahrávky a byl časově velmi náročný. V přepisu došlo k zaznamenání mimo jiné i hovorového jazyka, významných pauz a smíchu. Tímto jsem získala cenný materiál, který byl při analýze využit. Z důvodu zachování kontextu byly přepsány i mé otázky.

16. 8 Vlastní reflexe ke zvolenému tématu

Reflexe výzkumníkovy zkušenosti je nultou fází procesu analýzy. Pro validitu výzkumu je nutné reflektovat svůj vlastní vztah k tématu. Součástí tohoto procesu je uvědomění si vlastních prekonceptů k problému. Reflexe vlastní zkušenosti je nástrojem, jenž nám umožní uvědomit si naši interpretativní roli ve výzkumu (Řiháček, 2013). Jak už bylo řečeno výše, výzkumníkovy prekoncepty nemají být eliminovány, ale jsou nutností pro to, aby byl zformulován význam zkušenosti respondenta.

„Přemýšlela jsem, co muže motivovat studenty volit genderově netradiční vysokoškolské obory. Sama jsem zvolila genderově naprosto tradiční cestu a právě proto, mě vždycky zajímalo, co je zdrojem motivace těch, kteří se vydali „proti proudu“. Jako budoucí pedagog bych měla ke svým žákům vždy přistupovat bez předsudků a tohle by mi mohlo pomoc pochopit taková rozhodnutí, nahlédnout do života těchto lidí. Ovlivněná již svým pedagogickým vzděláním vycházím z předpokladu, že takové rozhodnutí bude mít kořeny už v dětství. Zavřela jsem oči a snažila se vžít do situace, kdybych já volila genderově netypický obor. Vyrojily se především obavy, strach z předsudků od ostatních a myšlenka, jestli bych to vůbec zvládla. Měla bych strach, jak na to bude reagovat okolí, jestli tak trochu nedegraduji svoje ženství či jak uspěji v konkurenci opačného pohlaví. Měla bych strach, že o všechno v životě budu muset víc bojovat, že mě všechno bude stát dvakrát tolik sil, než by mě stálo normálně, že budu neustále muset něco někomu dokazovat. Uvědomila jsem si svůj obdiv k lidem, kteří se nebojí a jdou do toho. Vyžaduje to neuvěřitelnou odvahu, duševní sílu a schopnost jít si za svým cílem i přes překážky. Chtěla bych vědět, co je tak silně motivovalo, jestli pod tíhou překážek někde v koutku duše neuvažovali, že to vzdají. Došla jsem též k uvědomění, že sama jsem hodně konzervativní a měla bych s tím rozhodně něco dělat. Říkám si, že tito lidé, kteří šli za svým cílem, i přes třeba negativní reakce okolí, si musí

mnohem více vážit, když svého cíle skutečně dosáhnout, právě proto, že je to stálo tolik práce. Dělají, co je baví, a to je přece úžasný pocit.

16. 9 IPA analýza

Analýza je osobní proces, protože v něm krystalizuje interpretační vztah mezi výzkumníkem a daným přepisem. Pokoušela jsem se přepsanému textu porozumět, hledat skryté aspekty a jejich významy. Proces analýzy má podobu hermeneutického kruhu, kdy přecházíme z celku k částem a naopak. Respondent se snaží porozumět svojí zkušenosti, zároveň výzkumník se snaží porozumět tomu, jak respondent k porozumění dospívá.

Mezi jednotlivé kroky patří:

- Opakované čtení získaných dat.
- Poznámky.
- Vynořující se témata.
- Hledání vztahů mezi nimi.
- Přejít k dalšímu respondentovi.
- Hledání témat napříč respondenty (Smith, 2009).

Rozhovory jsem analyzovala postupně, následně provedla mikroanalýzu podobností a rozdílů napříč případy. Tím byl zachován individuální přístup ke každému případu. Vlivu předchozí analýzy se samozřejmě nelze vyhnout, ale podstatné je, aby byl výzkumník otevřený a dal prostě objevování nových témat (Řiháček, 2013).

Prvním krokem analýzy bylo opakované čtení přepisu rozhovoru, kdy jsem se snažila vcítit do respondenta a vidět svět jeho očima. Došlo také k opakovanému poslouchání nahrávek, jelikož hlas respondenta mnohé urývá. Další fází byly poznámky a komentáře, které jsem k textu zapisovala z levé strany. Zaměřila jsem se především na deskriptivní a konceptuální komentáře. Smith (2009), neuvádí žádná pravidla toho, jak se má komentovat. Naopak, výzkumníkovi je dán prostor pro vlastní přístup. Komentáře mohou být asociační, interpretující či parafrázující. Na pravou stranu textu jsem zaznamenávala rodící se témata, která jsem následně přepsala na papír a hledala vzájemné vztahy mezi nimi. Jak uvádí Řiháček (2013), zde je nutné více pracovat s našimi komentáři a poznámkami než s původním přepisem. Dochází k uplatňování principu hermeneutického kruhu. Na počátku byl celek, který se stal postupem analýzy částmi, ty se nakonec opět spojí v jeden nový celek. Poznámky jsou spíše volnými asociacemi, které se vyrojí po prvním čtení, zatímco témata jsou zřetelnějším zachycením zkušenosti respondenta. Procesem analýzy vznikly jednotlivé

shluky témat, která dostala zobecňující název. Získaná témata byla převedena do narativní podoby, která shrnovala jejich významy. Svoje závěry a tvrzení jsem dokládala jednotlivými citacemi.

17. Interpretace dat

- **Zájmy a oblíbené předměty, jako předpoklad pro netradiční genderový obor**

U všech (7) respondentů byly právě volnočasové aktivity a oblíbené předměty motivací pro výběr oboru na vysoké škole. Mnozí je vnímali pozitivně a hodnotili je výše, než běžné zájmy svých vrstevníků. Všichni mnou oslovení respondenti byli velmi prakticky zaměřeni. Upřednostňovali praxi před „biflováním“. Pro většinu respondentů (6) byly oblíbené předměty právě ty genderově netradiční, což se dalo očekávat, jelikož jejich netypické genderové směřování se projevovalo od dětství.

R1 (muž): „Mám rád hudbu a taky sport a vlastě skauting mi nabízel obojí. Taky mě to popravdě naučilo pracovat s dětma. Sám jsem tam pozdějc začal dělat vedoucího. Dalo mi to taky určitou zodpovědnost, nějakou hierarchii hodnot a tak. Takovej dobrej krok do života“.

Právě skauting respondentovi otevřel dveře k jeho pedagogické dráze.

R2 (muž): „Tak bavily mně humanitní předměty, hodně sem měl rád samozřejmě tělák, hudebku, výtvarku, ale i češtinu. Třeba zeměpis, fyzika to už mě tak nebavilo“.

R3 (žena): „Měla jsem ráda fyziku, matematiku, hodně třeba i angličtinu, biologii. Rozhodně ne dějepis a všechny ty humanitní biflovačky“.

R4 (žena): „Určitě láska k matematice. Byl to vždycky můj oblíbený předmět. Chodila jsem už na základku, která byla specializovaná na matematiku. Učila nás právě hrozně hodná učitelka, ta to uměla vysvětlit tak, že to člověka prostě bavilo. Byla fakt skvělá. Na gymnasiu jsem pak chodila na matematickej seminář. Jsem spíš prostě takovej logický typ. Nerada se šprtám něco z paměti. Mám radši, když k něčemu dojdou logickou cestou. Víc si to tak i zapamatuju“.

R5 (žena): „Chodila jsem do přírodovědnýho kroužku, a na různé biologický olympiády, a byla jsem teda i úspěšná“.

R6 (muž): „...vždycky jsem měl rád přírodní vědy a biologii. Jako matematika nebo dějepis mi nikdy nic neřikaly“.

R7 (žena): „Já mám ráda už od dětství sport. Jako hodně dlouho jsem hrála lední hokej“.

- **Rodinná tradice**

Ve výběru oboru mimo jiné hrálo u některých respondentů (2) roli pokračování v rodinné tradici, tedy přirozeném pokračování v tom, co už v rodině někdo začal.

R5 (žena): „No u mě to bylo asi jasný (smích). Děda byl myslivec, táta je myslivec. Mě to vždycky táhlo k přírodě a zvířatům. Máme hospodářství, bylo jasný, že budu dělat něco s přírodou. Jako to víš, že jsem si to neuvědomovala jako úplně malá, ale ten směr byl vždycky jasnej“.

R7 (žena): „Voják z povolání je táta i bráchové. Byl to vždycky můj sen už od dětství. Prostě to bylo úplně jasný. Už od mala jsem milovala zelenou barvu (smích). Jak to říct, on je to i určitej styl života, je to celoživotní povolání, nevím jak to popsat. Chce to řád, disciplínu. Asi jsem byla divný dítě, ale vždycky jsem měla v pokojíčku uklizeno, hračky srovnaný a oblečení do komínků. Jakoby já sama vyhledávám řád a disciplínu“.

- **Nalezení smyslu**

Téma, které spojovalo celkem čtyři respondenty, bylo jakési hledání smyslu, něčeho co je bude zcela naplňovat. Tuto zmíněnou životní náplň našli právě v netradičním genderovém oboru. V žádném případě se u nich nejednalo o nějakou genderovou vzpouru, ale spíše informované rozhodnutí i přes odlišná očekávání jejich okolí.

R1 (muž): „...a hlavně cejtim, že to má smysl“.

R2 (muž): „Jo, přesně. Nechtěl jsem v žádným případě na gympl. To by bylo jen o šprtání, úplně bezesmyslu“.

R5 (žena): „Volila bych stoprocentně stejně. Pro mě to má smysl, baví mě to a jde mi to“.

R6 (muž): „Pomáhat někomu, to hlubší smysl má. Spokojenej jsem určitě. Víš, když mám třeba někdy blbou náladu, tak přijdu do práce a tam to ze mě spadne. Vím, že musím na lidi působit pozitivně, snažím se dělat i legraci, trochu jim odlehčit. Fakt mě to naplňuje. Doporučil bych to všem, který chtěj dělat něco co má smysl“.

- **Vše špatné je pro něco dobré**

U dvou respondentů právě nějaký nedostatek nebo špatná zkušenost byla tím, co jim ukázalo cestu k genderově netradičnímu. Překvapujícím a pozitivním zjištěním pro mě bylo, že si uvědomovali, že právě negativní zkušenosti je posunuly dál v jejich osobním vývoji.

R1 (muž): „Vyrůstal jsem jen s mámou a mladší sěgrou. Asi proto mě máma dala do skauta, abych měl vůbec nějaký mužskej vzor“.

Privace mužského vzoru byla pro matku motivem dát syna do skauta, který mu otevřel dveře k jeho pedagogické dráze.

Na otázku, zda mi může povědět něco o svém dětství, R2 odpověděl takto:

R2 (muž): „No špatný (pauza), možná radši ne (pauza), ale teď vím, že právě tohle mě v životě posunulo na vyšší level. Díky tomu sem teď takovej jaký jsem. Takže možná sem svým způsobem za to i ve vděčnej, že mi to pomohlo uvědomit si spoustu věcí“.

„Taky že chci pomáhat ostatním, něco jakoby měnit, ovlivňovat, jako k lepšímu. Chtěl jsem, abych mohl nějak zabránit, aby to co se dělo mě, se dělo třeba jinejm dětem“.

- **Genderově netypické hodnoty a dovednosti**

Genderově netypické hodnoty a dovednosti se také od mnou dotazovaných respondentů daly očekávat. Chlapec studující Předškolní pedagogiku se charakterizoval jako empatický, zatímco obě dívky studující Informační technologie argumentovaly perspektivou svého oboru do budoucna a dobrým finančním ohodnocením, což lze v tradičním genderovém pojetí spíše chápat jako maskulinní argumentace.

R2 (muž): „Jo, no díky tomu jsem docela empatickej, dokážu se vcítit do jinejch lidí, do toho co zrovna asi prožívaj“.

Empatie patří mezi základní dovednosti, bez kterých by dlouhodobě neprosperovalo žádné lidské společenství. Obecně bývá přisuzována spíše ženám a není považována za příliš maskulinní.

R3 (žena): „Volila bych stejně, protože si myslím, že to je obor, kterej má budoucnost a jsou za to i dobrý peníze“.

Respondentka má hodně maskulinní postoj i způsob argumentace, podobný jako v této profesi mají muži. Není to ale nic neobvyklého, protože žena zde vstupuje do mužsky genderovaného prostředí.

R4 (žena): „Tohle je podle mě prostě hrozně atraktivní a rychle rozvíjející se obor, kterej má do budoucna velkej potenciál“.

Obě respondentky uvádějí perspektivu do budoucna, jistou praktičnost.

R7 (žena): „Asi jsem byla divný dítě, ale vždycky jsem měla v pokojíčku uklizeno, hračky srovnány a oblečení do komínků. Jakoby já sama vyhledávám řád a disciplínu“.

Řád, disciplína, předem daný plán, to vše je důležité a ne zcela genderově typické pro poslední respondentku.

- **Integrace mužských prvků do feminních oborů u chlapců**

Mile mě překvapilo, že chlapci studující feminní obory do nich integrují maskulinní prvky. Dnes v době neúplných rodin a nedostatku mužských vzorů, je působení mužů alespoň ve školství velmi důležité.

R1 (muž): „Bejt s dětma v přírodě, vymyšlet různé hry, pracovat na tom, aby měly nějaký hodnoty a vlastně je do určitý míry ovlivňovat a směřovat, to má prostě smysl“.

Mužská orientace v ženské profesi se projevuje především jako kreativita, nestereotypnost, akčnost, pohyb v přírodě, organizace činnosti druhým, výchova k hodnotám a smyslu. Zde je důkaz toho, že muži do feminních oborů integrují maskulinní prvky.

R2 (muž): „Taky jsem si uvědomil, co je v životě skutečně důležitý a přestal si dělat hlavu z blbostí. Taky že chci pomáhat ostatním, něco jakoby měnit, ovlivňovat, jako k lepšímu“.

Respondent se díky negativním zkušenostem z dětství naučil rozpoznávat podstatné od nepodstatného. Chce ovlivňovat něco k lepšímu, opět hodně maskulinní prvek.

- **Nepříjemný pocit v ženském kolektivu**

Zajímavé zjištění pro mě bylo, že respondenti měli negativní zkušenosti s prací v ženském kolektivu, a to jak dívky, tak chlapci. Ženský kolektiv označovali tito respondenti jako falešný, plný intrik a tenze. Práci v mužském kolektivu považovali za příjemnější.

R3 (žena): „Tak je tam i pár holek, ale převaha kluků mi vůbec neva. Náhodou možná je to i výhodnější. Když něco nevím, tak se mi to hned snažej vysvětlit, pomoci mi. Když je někde většina holek tak tam je takový dusno, přetvářka a tak. Tady to je takový na pohodu“.

R4 (žena): „Svým způsobem mi to i vyhovuje. Ze začátku jsem měla možná strach, že nezapadnu, ale teď mám i fajn kámoše. Takže jsem naprosto spokojená“.

R6 (muž): „No, jak to říct a neurazit (smích). Rozhodně je ženskéj kolektiv záluďnější. Chlapi ty jsou prostě narovinu, ženský to je někdy těžký. Myslím, že v ženským kolektivu je mnohem víc konfliktů a rozhodně mi není co závidět. Asi bych řekl, že to mám mnohem těžší než ti, co pracují v kolektivu mužů. Jednou jsem byl na oddělení, kde jsem cejtíl, že ty ženský mě moc neberou nebo mě vnímají jako nějakou konkurenci, nevím. Pak jsem ale prošel

i jinýma odděleníma a už jsem se s tím nesetkal. Naopak. Ted' tam kde jsem, cejtim, že mě spíš berou jako pomoc a super spolu vycházíme, ale jak říkám, všude to asi tak růžový nebude“.

- **Soutěživost**

U dvou dívek byla velmi zřetelná vlastnost, která jim v genderově netradičním oboru jistě pomohla, a to soutěživost. Tyto dívky věděly, že vstupují do profese se zvýšenou mírou soutěživosti, již se nebojí zúčastnit. Pravděpodobně kdyby nebyly soutěživé, nebyly by v maskulinním oboru úspěšné. Lze předpokládat, že je celá řada dívek, které jsou v dané oblasti intelektuálně stejně schopné, jako chlapci, ale protože jim chybí právě soutěživost a jistá průbojnost, vzdají svůj boj předem a do genderově netypického oboru vůbec nejdou.

R4 (žena): „Jsem hodně soutěživá, a když se doberu výsledku, cejtim, že jsem vyhrála, jako sama nad sebou. To mi prostě třeba děják nebo zemák nedá“.

R7 (žena): „Jako jsem hodně soutěživá, hry s panenkama nebyly nic pro mě. Nejradši jsem si půjčovala bráchovu kuličkovku (smích). No nebyla jsem zrovna malá princezna, šplhala jsem po stromech, ráda jsem překonávala nějaký překážky a tak“.

- **Boj s genderovými stereotypy**

Každý, kdo zvolí genderově netradiční obor, se musí vyrovnávat s genderovými stereotypy a výjimkou nebyli ani mnou dotazovaní respondenti. S předsudky se setkávali ve škole, doma, mezi kamarády i v zaměstnání. Většinou je tyto negativní zkušenosti neodradily, ale naopak utvrdily v jejich volbě.

R2 (muž): „No na základce to bylo peklo (smích). Prostě jsem šel na ženskou obor a od kluků jsem to schytal různýma poznámkama“.

Typické pro osoby s genderově netradiční volbou. Musí čelit tlaku skupiny a ostrakizaci.

R3 (žena): „Měli jsme na informatiku takovýho zarytýho ajťáka, kterej si asi myslel, že my holky jsme úplně blbý nebo co. Vždycky něco zadal a říkal: kluci to určitě zvládnou hned, holčákům necháme trochu víc času. No idiot prostě. Já to měla vždycky mezi prvníma a myslím, že jsem ho tím pěkně štvála“.

Motivem učitele byla zřejmě agrese vůči dívkám. Pro respondentku to byl jakýsi impulz, dokázat, že to tak není. Díky odvaze a soutěživosti, kterou dívka měla, možná ustála i svou volbu profese. Bohužel je možné, že jeho stereotypní přístup přejímali i chlapci, kteří se s ním mohli identifikovat.

R4 (žena): „V celku pozitivní. Jo možná babička, ta tomu moc nevěřila, ale to proto, že tomu nerozumí a věděla, že je to spíš mužkej obor, tak se bála, abych se prosadila a tak“.

Stereotypní přístup starší generace. Babička má zřejmě strach, že se mezi muži neprosadí.

R5 (žena): „Chtěla jsem prostě na střední zemědělkou. Problém jsem měla jen s třídou. Ta chtěla, abych šla na gympl, když jsem jí to řekla, tak ji málem kleplo. Začala s tím, že je mě tam škoda, že jsem ji hrozně zklamala a ať jdu na nějakou gympl, kterou je třeba zaměřenou na přírodní vědy nebo tak“.

„Dost mě to mrzelo. Vůbec jsem to nechápala. Prostě jsem si chtěla vybrat tu nejlepší cestu a ona řekne, že jsem ji zklamala. Byla jsem smutná a šíleně naštvaná“.

Odpor učitelky se týkal především toho, že se na odborné škole „zahodí“. Šlo zde o typický způsob ženské manipulace a pasivní agrese. Dívka se i dnes obhazuje, neustále vlastně vede s učitelkou argumentační boj. Stále jí to trápí a nese si to sebou. Tento způsob manipulativní agrese si učitelé rozhodně častěji dovolují k dívkám než chlapcům.

R6 (muž): „Táta ten s tím ale hodně bojoval. Furt, že takhle rodinu neuživím, nevydělám žádný prachy, nemám kam postupovat a tak. Prostě nesouhlasil s mojí volbou. Kdybych se dostal na tu medinu, tak proti tomu by nic neměl, ale takhle sem ho asi hodně zklamal. Přitom už je dost chlapů co tohle dělá a rozhodně mi to nepřijde jako méněcenná práce, jak to asi tátovi přijde“.

Otec se nesmířil s netradiční genderovou volbou syna. On sám má velmi maskulinní profesi (řidič kamionu). Je dokonce možné, že se v práci mezi kolegy stydí říct, co vlastně studuje jeho syn. Otázkou je, kdyby se mu od otce dostalo uznání, na které čekal, jestli by jeho nasazení, bylo stále tak velké jako dnes? Do jisté míry právě nesmiřitelnost otce mu dává ten obrovský zápal pro věc, kterým oplývá, na druhou stranu ho tím otec drží v jakési závislosti, kdy se mu syn stále snaží dokazovat, že jeho volba byla správná.

R7 (žena): „Jako lidi, kteří mě hodně dobře znají, tak ty to nepřekvapilo. No a lidi, kteří mě zas tak dobře neznali, tak těm to asi přišlo neobvyklý. U nás na univerzitě je asi jedna třetina holek, zas nejsem taková výjimka. Slyšela jsem už takový názory, že ženský do armády nepatří a tak. To je blbost. V armádě by se nemělo rozlišovat na ženský mužský, ale spíš na špatný a dobrý vojáky. Jsou ženský, který do toho dají všechno a mužský, který se zase radši někde zašije“.

Tato respondentka proti genderové konvenci argumentuje obecnými morálními principy, profesní způsobilostí a pracovitostí, tedy obecně lidskými ctnostmi.

- **Morální motivace**

U dvou respondentů mužského pohlaví a charitativně zaměřeného oboru se objevovalo morální předseztí. Snaha dělat to, co se jeví jako nejsmysluplnější z hlediska humanitních hodnot a prosociality.

R2 (muž): „Určitě touha pomáhat dětem. Neměl jsem moc šťastný dětství, a už když sem byl malej, tak sem se zařekl, že budu pomáhat dětem. Tenkrát jsem ještě neměl představu jak. Byla to jen taková vize“.

R6 (muž): „Hele, tak takovej zážitek, kterej ve mně třeba zůstal a rozhodně nějak v životě ovlivnil je z jedný dovolený, kde sem byl ještě jako děcko s našima. Máma je taky zdravotní sestra. Jednou se takhle tam někomu udělalo špatně a máma mu poskytla první pomoc. Bez ní by to určitě blbě dopadlo. Říkal jsem si, že bych taky chtěl zachraňovat lidi, že to je přece úžasný“.

- **U chlapců byl genderově netypický obor až druhou možností, u dívek jasnou volbou**

Výzkum ukázal, že u chlapců byl genderově netradiční obor spíše až druhou volbou, poté co první volba, která byla většinou maskulinní, z jakéhokoliv důvodu nevyšla, zatímco dívky byly ve většině rozhodnuty zcela jasně pro svou atypickou studijní dráhu.

R1 (muž): „Je pravda, že nejdřív jsem chtěl studovat tělák a učitelství v mateřský škole byla až druhá možnost, ale teď jsem rád, že jsem se na ten tělák nedostal. Sport mě sice baví, ale bylo by to hrozně jednostranný, jak už jsem řekl, já potřebuju tvořit“.

Respondentovou první volbou byl genderově typický obor, až po nepřijetí zvolil obor předškolní pedagogika.

R2 (muž): „No, uvažoval jsem ještě o policejní akademii, ale na to bych po fyzický stránce asi neměl“.

První volbou byl obor maskulinní. Přesto, že obory vypadají velmi odlišně, tak tomu tak není. Motiv, který se za jeho volbou skrýval, byl především pomáhat a chránit ostatní, který mají obě profese společný. Nakonec mu pedagogická dráha byla blíž.

R6 (muž): „Mě zdravotnictví vždycky lákalo. Zdrávka po základce pro mě byla jasná volba a pak, když ta medina nevyšla, tak volba číslo dvě byl všeobecný ošetřovatel, tak se to jako ofiko jmenuje, ten program, obor teda všeobecná sestra“.

Respondent chtěl nejdřív studovat medicínu, obor všeobecná sestra byl až jako druhá varianta.

R3 (žena): „Věděla jsem, že chci na něco technickýho. Přemejšlela jsem třeba nad stavárnou, ale to byla blbost. To IT mi přišlo lepší jako do budoucna. Taky tu hodně využiju tu anglinu.

Respondentka zvažovala sice dvě varianty, ovšem obě silně genderově netypické.

R4 (žena): „Ještě jsem přemejšlela o Matfyzu, jako přímo o matice. Jenže tam se mi moc nechtělo. Přemejšlela jsem taky o uplatnění do budoucna, nechtěla jsem matiku třeba učit“.

Opět zvažovala dva obory, které jsou genderově netradiční.

R5 (žena): „Možnosti? Asi žádný (smích). Možná tak jiný obory na fakultě. Já ale měla celkem jasno“.

Zde byl netradiční genderový obor jasná volba.

R7 (žena): „Věděla jsem, co chci. Nebyla jiná možnost. Kdybych si dělala, jak říkáš nějaký zálohy, znamenalo by to, že si nevěřím, že se tam dostanu, a pokud bych si nevěřila, že se tam dostanu, nevěřila bych ve svůj sen, takže bych do toho nedala maximum. Vsadila jsem všechno na jednu kartu. Kdyby to nevyšlo, rok bych dělala něco jinýho a pak bych to zkusila znova a takhle bych to dělala, dokud bych se nedostala. Jednoduchý“.

Respondentka má jediný cíl, který plní všemi silami a dlouhodobě.

- **Volba jako spontánní rozhodnutí?**

Prekvapující také bylo, že obě dívky studující obor Informační technologie svou volbu považovaly za zcela spontánní rozhodnutí, ovšem z rozhovoru jasně vyplývalo, že už od dětství touto cestou směřovaly. Nasvědčovaly tomu jejich záliby, oblíbené předměty, samy se označovaly za technické či logické typy a vyhledávaly spíše mužský kolektiv, který označovaly za upřímnější. Tento fakt mě donutil přemýšlet nad tím, zda se dívky celou dobu podvědomě nesnažily genderově netypické směřování popírat, hledat nějaké přípustnější varianty, ovšem nakonec zjistily, že jediné, co je skutečně naplní, bude, pokud se přestanou bránit a seberou odvahu „plavat proti proudu“.

R3 (žena): „Ježíš, pozdě, hodně pozdě, až na konci gymplu. To jako ne, že by to byl sen od dětství (smích). Věděla jsem jen, že chci na něco technickýho. Přemejšlela jsem třeba nad stavárnou, ale to byla blbost. To IT mi přišlo lepší jako do budoucna. Taky tu hodně využívám tu anglinu. Táta taky dělá do IT, tak asi i on mě trochu jako nasměroval. Říkala jsem si, že

když to nepůjde, tak to nepůjde a půjdu jinam. No a jde to. Bylo to spíš jako takový momentální rozhodnutí, ne nějak dlouho plánovaný“.

R4 (žena): „No moc brzo ne (smích). Spíš šlo o spontánní rozhodnutí. Věděla jsem, že nechci na nic humanitního, a až když už fakt teklo do bot a odevzdávaly se přihlášky, jsem si řekla, že to zkusím“.

- **Na SOŠ je mnohem větší tolerance k genderovým netypičnostem než na gymnáziích**

Výzkum jasně ukázal, že na středních odborných školách je mnohem větší tolerance k genderovým netypičnostem než třeba na gymnáziích. Jedním z důvodů proč tomu tak je, může být to, že na středních odborných školách jsou lidé více prakticky zaměřeni a s negativními reakcemi na svůj genderově netypický obor se setkali už na základní škole. Více studentů genderově netypických oborů vychází právě ze středních odborných škol, což se dalo předpokládat, jelikož studenti středních škol se mnohem dříve rozhodují, jakou cestou se budou ubírat než studenti gymnázií, kteří své rozhodnutí odkládají do vyššího věku, tudíž se negativní reakce na výběr genderově netradičního oboru objevují později.

R2 (muž): „Na střední pak úplně v poho. Většina z nás pak šla studovat dál na různý pedagogický obory“.

R5 (žena): „Lidi ze střední to nepřekvapilo a fandili mi“.

R6 (muž): „Tak ve škole dobrý, protože jsem pokračoval v tom, co jsem studoval“.

- **Identifikace s dospělým vzorem z blízkého okolí**

Identifikace s dospělým vzorem z blízkého okolí je zcela přirozený jev, který byl zachycen i v mém výzkumu. Zajímavé ovšem bylo, že se často objevovala identifikace se vzorem opačného pohlaví, tedy identifikace dívky s otcem či chlapce s matkou. Je možné, že právě lidé, kteří si volí genderově netradiční obory, se i netradičně identifikují s dospělým v blízkém okolí opačného pohlaví. Důvodem může být pracovní vytíženost nebo úplná privace jednoho z rodičů. Děti jakoby oceňovaly ve větší míře toho rodiče, který jim dával více času, pozornosti a možná i více srdečnosti, zpětné vazby a zejména pochopení pro jejich netypický zájem. Pro mě důležitým zjištěním bylo, že někteří dotazovaní (R2, R4), se identifikovali se svým pedagogem nebo vedoucím ve skautu (R1). Z toho jasně vyplývá, jak důležitá je role pedagoga, který by si měl vždy uvědomovat, že není pouze tím, kdo předává nějaké vědomosti, ale také se podílí na osobním rozvoji studentů.

R1 (muž): „Vzorem mi ale určitě byl vedoucí ve skautu. Jako dítě jsem chtěl být jak on. Byl to pro mě prostě vzor, ke kterému jsem se upínal a chtěl se jím stát. To musím říct, že mě fakt hodně ovlivnilo. Díky tomu sem chtěl dělat s dětma, plánovat různé aktivity a tak, ale nejenom že by mě ovlivnil jako vzor jen v mém výběru oboru, ale taky prostě životě, chápeš, prostě vzor, každej v dětství potřebujeme nějaký vzor přece“.

Vzorem v jeho feminní profesi byl muž, skautský vedoucí. Práci s dětmi si tedy nespojuje výhradně s ženskou rolí.

R2 (muž): „Nějaký vliv měla určitě i moje třídní. Ta mi hodně pomáhala. Věděla, že to není u nás doma zrovna OK. Byla takový moje světlo. Teď to možná bude znít úchylně nebo nevím (smích), ale trochu jsem chtěl být jako ona. V tom smyslu taky někomu pomoci, přivést ho na správnou cestu, jako ona mě“.

Třídní učitelka mu pomáhala v těžkých chvílích. Je zde určitá citová vazba. Identifikace s dospělým opačného pohlaví. Zřejmě proto, že jde o identifikaci s dospělým opačného pohlaví, cítí respondent v souvislosti s pocitem obdivu určitý stud.

R3 (žena): „Jako žádnou super ajťáčku jsem za vzor neměla (smích).“

Uvědomění chybějícího ženského vzoru v oboru.

„No táta super. Ten mě podporoval, ujišťoval, že na to mám, že mi když tak pomůže. Říkal, že informatice chyběj dobrý holky (smích). Já si to taky myslím. Máma ta mě viděla spíš někde na nějakých přírodních vědách“.

Vzorem a aktivním směřovatelem byl otec. Dívka se identifikovala s rodičem opačného pohlaví. Cross genderová reakce z jeho strany, což není tak časté, hlavně ze strany muže. Matka měla spíše tradiční přístup.

R4 (žena): „Učila nás právě hrozně hodná učitelka, ta to uměla vysvětlit tak, že to člověka prostě bavilo. Byla fakt skvělá“.

Pro respondentku učitelka matematiky byla ženský vzor v maskulinním oboru. Učitelka, která vše uměla vysvětlit, věnovala žákům pozornost a podávala látku zábavnou formou.

R5 (žena): „Určitě táta, ten byl vždycky můj vzor“.

Tradiční vzor v rodině ovšem opačného pohlaví. Dívka se identifikuje spíše se svým otcem než s matkou. Prvek, který se často objevuje u dívek s genderově netypickou volbou.

R6 (muž): „Tím, že máma je taky zdravotní sestra, tak jsem všechno viděl u ní, o všechno se hned zajímal, takže možná ona byla takovej vzor“.

Opět identifikace s rodičem opačného pohlaví, tentokrát syna s matkou. Velmi často se tento fenomén objevuje z důvodu privace mužského vzoru v rodině, jakoby děti v některých případech oceňovaly toho dospělého, který jim v dětství dává více než ten druhý.

Může se jednat o rodinu neúplnou nebo rodinu, kde otec z důvodu pracovního vytížení není často přítomen.

R7 (žena): „Ježíš, já měla vzorů! Asi největší byly táta a bráchové. Táta ten je jasnej, ten je můj vzor jako do teďka“.

Jasný nedotknutelný vzor otce. Opět se dívka identifikuje s rodičem opačného pohlaví. Nejedná se o vzor z dětství, i dnes je pro ni velkým vzorem. Profesně to může být výhoda, ale v osobním životě to může hypoteticky signalizovat zamrznutí v osobnostním vývoji (separace od rodičovských vlivů a hodnot).

- **Nadřazování morálních hodnot konvenčním (genderově stereotypním) požadavkům**

Respondenti také často nadřazovali morální hodnoty konvenčním požadavkům. Bylo pro ně mnohem důležitější, že někomu pomohou, práce je naplňuje, dává smysl, těší se do ní, baví je, než kolik za to dostanou peněz. V dnešní době, kdy „peníze hýbou světem“, mě tyto názory velice potěšily. Tito mladí lidé si dobře uvědomovali, že dělat něco pouze pro finanční ohodnocení není po dlouhou dobu možné.

R1 (muž): „Byla to rozhodně dobrá volba. Možná na začátku jsem měl trochu strach a pochybnosti, ale tak kdo nemá? Teď jsem si jistej, že to bylo správný. Baví mě to, naplňuje mě to a hlavně cejtím, že to má smysl a to je prostě super, protože takovou práci člověk může odvádět dobře“.

R2 (muž): „Jo. Byla to fajn volba. Baví mě to. Pracovat s dětma je práce, která má nějaký cíl, těm dětem ukazuju nějakou cestu, můžu v čas odhalit problémy, co maj doma a že jich současný děti teda maj dost. Můžu bejt takovej jejich maják. Taky je to různorodá práce, a když vyzařuješ pozitivní emoce, tak ty děti ti to 1000 x vrátěj“.

R6: „Spokojenej jsem určitě. Víš, když mám třeba někdy blbou náladu, tak přijdu do práce a tam to ze mě spadne. Vím, že musím na lidi působit pozitivně, snažím se dělat i legraci, trochu jim odlehčit. Fakt mě to naplňuje. Doporučil bych to všem, který chtěj dělat něco co má smysl“.

- **Vrácení dobra a svobody v budoucí generaci**

Potěšující bylo také jejich reflektování svobody a podpory, jakožto pozitivního prvku v jejich výchově, která jim byla alespoň od jednoho z rodičů ve většině případů poskytnuta. Na mou poslední otázku týkající se toho, zda by doporučili tento obor svým dětem, odpovídali všichni v podobném duchu. Chtěli by jednou především podpořit svoje děti v kterékoliv volbě, stejně tak, jako je podpořili jejich rodiče. Vyjádřili jakýsi závazek tuto podporu předat dál budoucí generaci, možná s nadějí, že tomu tak bude i v generaci příští.

R1 (muž): „Já chci, aby až jednou budu mít děti, si samy vybraly, čím chtějí být, já je v tom maximálně podpořím“.

R5 (žena): „Svým dětem kdyby to chtěly ten obor, bych to doporučila a rozhodně je podpořila, jako rodiče podpořili mě. Fakt jsem jim strašně vděčná, protože bez nich bych to nezvládla“.

Podporu, kterou jí dali rodiče, chce respondentka dát v budoucnu i svým dětem. Cítí, že bez podpory rodiny, by genderový protitlak sama nezvládla.

R7 (žena): „Pokud by to chtěly, tak jo. Pokud by jejich sen byl úplně jiný, tak i v tom bych je podpořila. Nikdy bych je k ničemu nenutila. Mě táta taky nenutil. Bylo to čistě moje rozhodnutí“.

18. Diskuse

V rámci svého výzkumného šetření jsem se pokusila odpovědět na otázku: „*Jaká byla motivace studentů vysokých škol k genderově netradičnímu oboru*“? Mou představou bylo komplexně nahlédnout do procesu jejich volby a najít specifika v jejich rozhodování. Polostrukturované rozhovory pomohly získat cenný materiál po zaznamenávání vypořádání se s tématy. Metoda IPA byla vhodně zvolena pro analýzu mnou získaných dat a ponechala respondentům i určitou míru svobody. V následující diskusi porovnávám zjištěná specifika s odbornou literaturou.

- **Zájmové a herní preference z hlediska genderu**

Rozhodování respondentů bylo v první řadě postaveno na tom, co je baví za předměty a jaké byly jejich záliby. U většiny dotazovaných se jednalo o genderově netypické předměty i volnočasové aktivity, což se vzhledem k jejich zaměření dalo očekávat.

„Mužům jde o věci, ženám jde o lidi. Dospívající muži se zajímají hlavně o předmětný svět a souvislosti mezi objekty. Mají rádi vztah příčina – účinek. Lépe se vyznají v přírodních vědách a technice. Pokud jde o mezilidské vztahy a procesy vlastní duše jsou nejistí v této oblasti. Dospívající dívky si připadají nejisté v mužských doménách – přírodovědě a technice. Bojí se srovnávání a raději se těmto oblastem vyhýbají. Jistěji se cítí v oblasti empatie a porozumění“ (Karsten, 2006, s. 94).

U mých respondentů se tyto souvislosti nepotvrdily. Naopak. Dívky (R3, R4, R5) uváděly přírodní vědy, fyziku, matematiku mezi své oblíbené předměty. Jejich argumentace ohledně studijního oboru byly velmi maskulinní, spíše než mezilidské vztahy je zajímala perspektiva oboru a finanční ohodnocení. Co se týče chlapců, tak jeden (R2) dokonce uvedl jako svou silnou vlastnost empatii a porozumění. Jedná se o vlastnosti, za které se většina mužů stydí, protože je považují za příliš feminní, daný respondent je viděl jako svůj klad.

„Co se týká pohlavních rozdílů ohledně her, tak chlapci si mnohem častěji hrají venku než děvčata, častěji si hrají ve velkých věkově heterogenních skupinách a častěji soutěží než dívky“ (Gilliganová, 2001, s. 38).

Chlapci opravdu uváděli hry venku v přírodě mezi nejčastějšími a také spíše tvořili party přátel. Jinak tomu však bylo u děvčat, která za oblíbené hračky považovala především ty typicky makulinní, jako autíčka, vláčky, kuličkovou pistoli. U všech dívek se objevila také stavebnice či lego. Rozdílné hry a hračky chlapců i dívek totiž přispívají k jejich odlišnému vývoji kognitivních schopností a dovedností. Při manipulaci s technickými hračkami, které v tomto případě dívky volily, nejsou vyžadovány verbální schopnosti, které jsou pro dívky typické, ale spíše práce s prostorovou představivostí, která je typická spíše pro chlapce. Z tohoto zjištění vyplývá, že dívky se genderově netypicky projevovaly už v útlém dětství, zatímco u chlapců to tak zřetelné nebylo. Jedno z možných vysvětlení může být, že chlapci mají mnohem menší svobodu projevovat se genderově nestereotypně. Dívky se zpravidla s odsouzením nesetkávají. Chlapci zůstávali chlapci v dětství a do jisté míry i později ve své profesi, v níž uplatňovali maskulinní hodnoty a přístup. Oproti tomu dívky tyto dívky se už od dětství projevovaly spíše maskulinně a do své profese ženský prvek v nějaké jasné konkrétní podobě příliš nevnášely. Naopak byl pro ně handicapem a snažily se ho potlačit.

Při hře děti dávají přednost vrstevníkům stejného pohlaví a chlapci se integrují ve větších skupinách (Renzetti, 2005). Opět se to u chlapců potvrdilo, u dívek však nikoliv. Všechny dívky tvořily spíše skupinky přátel a dávaly přednost chlapeckému kolektivu. V jednom případě (R5) se objevil u respondentky pocit vyloučení z dívčího kolektivu kvůli genderově

netypickým zálibám. Výsledky tedy naznačují, že dívky netradičních genderových oborů mají tendenci volit maskulinní hračky a pohybují se spíše v chlapeckých přátelských uskupeních.

Chlapci se v dětství nijak genderově neliší od svých chlapeckých vrstevníků, tendence ubírat se netypickou cestou přichází později.

- **Soutěživost jako nezbytná vlastnost pro ženy v mužsky genderovém prostředí**

„Ženy projevují úzkost ze soutěživých výkonů. Pokud nastane pravděpodobnost či možnost, že se dostaví úspěch, mladé ženy se obávají negativních důsledků, které podle jejich očekávání po úspěchu následují“ (Gilliganová, 2001, s. 42).

Dívky (R4, R7) vybočovaly zcela z genderové stereotypie o ženské nesoutěživosti. Soutěživost je obecně považována za maskulinní vlastnost, kterou ženy podle tradičních představ nemívají rozvinutou v takové míře jako muži. Obě dívky uvedly, že už od dětství jsou velmi soutěživé, vyhledávaly takové hry, neustále chtěly vítězit. Myslím, že tato vlastnost je klíčová pro ženy v maskulinních oborech, jelikož právě jistá průbojnost a snaha vítězit je nepostradatelná pro ženy v mužském světě. Jsem přesvědčena, že existuje celá řada intelektuálně stejně, možná více schopných dívek, které ale pro absenci právě průbojnosti a soutěživosti genderově netypickou dráhu vůbec nezkusí a svůj boj předem vzdají.

- **Stereotypní přístup pedagogů jako nebezpečí**

Renzetti (2005) poukazuje na fakt, že na středních školách učí informační technologie hlavně muži a díky negativní zkušenosti s nimi v tomto předmětu, mají dívky nižší sebedůvěru.

Bohužel i v rámci mého výzkumu se našla dívka (R3), která měla velmi negativní zkušenosti s učitelem informačních technologií. Dívka sice zvládla situaci ustát a naopak hloupé předsudky viděla jako motivaci pro to, dokázat že tomu tak není, ovšem za velké nebezpečí osobně považují to, že učitelův stereotypní přístup mohli teoreticky přejímat i chlapci ve třídě, kteří se s ním mohli identifikovat. Pokud právě učitelé budou mít stereotypní přístupy ke svým žákům, budou to právě oni, kteří umožní šíření genderové stereotypie a předsudků v další generaci. Nad tím je třeba se zamyslet.

„Obecně platí, že vyučující českých škol jednají s dětmi genderově zatíženě, významnou roli hrají zejména implicitní náznaky, které směřují dívky a chlapce do odlišných vzdělávacích a pracovních drah a které se projevují v každodenní pedagogické praxi“ (Jarkovská et al. 2010, s. 83).

Jak už jsem psala výše, je velmi důležité, aby učitelé nepředávali stereotypní přístupy dál. V žádném případě nejde o to, žáky nutit do oborů genderově netradičních, ale nebránit jim v takové volbě a poskytnout podporu. Kromě respondentky číslo 3 se našla ještě jedna dívka s velmi negativní zkušeností ze strany pedagoga. Respondentka číslo 5 se na základní škole, přesto že patřila mezi premianty, rozhodla jít na střední odbornou školu, nikoli na gymnázium, což předpokládala její vyučující. Dívka musela čelit z její strany pasivní agresi, se kterou se i dnes těžce vyrovnává. Stále to brala jako křivdu a špatně se jí o tom hovořilo. Zde je důkaz toho, jak bolestivé mohou být následky předsudků ze strany nás pedagogů. Dívka se rozhodně nechtěla „zahodit“ na odborné škole, prostě si ke svému vysněnému cíli zvolila jinou cestu. Gymnázium není zaručená volba k úspěchu, to by každý pedagog měl vědět.

- **Ženy v netradičních genderových oborech připisují nižší význam aspektu pomoci**

„Studium technických oborů zvažují jen ty ženy, které hodnotí přírodovědné obory dostatečně vysoko a připisují nižší význam aspektu pomoci“ (Čermáková, 1999, s. 59).

Toto tvrzení nelze vyvrátit. Opravdu ženy v genderově netradičních oborech připisují nižší význam aspektu pomoci. Zřejmě je to důsledek toho, že se pohybují v mužsky genderovaném prostředí, musí tudíž být soutěživé (jak je uvedeno výše) a průbojné. Empatie je pro ně spíše handicapem. V mém výzkumu to mohu reprezentovat na dívkách studujících obor Informační technologie (R3, R3), které pro obhajobu své volby užívaly spíše maskulinní argumentaci, týkající se finančního ohodnocení, prestiže a perspektivy do budoucna. U chlapců ve femininních oborech (R2, R6) se naopak aspekt pomoci objevoval velmi silně. Zmiňovali boj proti zlu, pomoc ostatním, snahu věci měnit, přetvářet k lepšímu.

- **Jedinci s genderově netypickou volbou se ve většině případů identifikují s rodičem opačného pohlaví**

Děti napodobují častěji toho z rodičů, který je jim podobný. Na druhou stranu existují i důkazy, že některé dívky se identifikují s dominantními otci (Oakleová, 2000).

Jedním z výsledků mého výzkumu bylo, že osoby s genderově netypickým oborem se častěji identifikují s rodičem opačného pohlaví. Celkem tři respondentky (R3, R5, R7) se identifikovaly se svými dominantními otci. Extrémní identifikace byla u respondentky č. 7, kde otec nebyl jen vzorem z dětství, ale stále se k němu velmi silně upínala. Hypoteticky tomůže znamenat až jakousi stagnaci v osobnostním vývoji dívky. Může to tedy mít i negativní důsledky. Jeden chlapec z mnou dotazovaných (R6) se identifikoval se svou

matkou, možná i z důvodu pracovního vytížení svého otce, tedy určité nedostupnosti. V současné době z důvodu nepřítomnosti otce v rodině, ať v důsledku rozvodu, úmrtí či právě pracovního vytížení se určitá část chlapců identifikuje s určitými osobnostními charakteristikami matky. Pokud se stane, že v dosahu chlapce není mužský vzor, může také dojít k tomu, že se mediálními vzory identifikuje více, než je běžné. Takovéto vzory bývají až extrémně maskulinní. Může to vést k tomu, že tito chlapci se chovají stereotypněji než jiní (Janošová, 2008).

- **Vliv výchovných poradců?**

„Výzkumy ukázaly, že žáci vnímají práci výchovných poradců, jako nedostatečnou. Vykonnávají velké množství administrativní práce, často také používají poměrně omezenou škálu praktik“ (Zapletalová, 2003, podle Jarkovské et al. 2005, s. 82).

Zpětně si uvědomuji nedostatek své práce. Mohla jsem se více soustředit na roli výchovných poradců. Právě oni žákům poskytují kariérní poradenství a mohou pomoci nejenom radou, ale i podporou. Možná to, že se nikdo z dotazovaných o vlivu výchovného poradce na svou volbu, nebo jakékoli podpoře z jeho strany nezmínil, značí, že opravdu jejich působení není dostačující. Je to ovšem pouze hypotéza.

- **U chlapců s genderově netradiční volbou oboru převažují prosociální a pečující tendence nad statusovými aspiracemi**

„Genderově netypičtí chlapci se vyznačují nejen nepříslušnou volbou studijního oboru, ale především nízkými statusovými aspiracemi či pečujícími aktivitami“ (Jarkovská et al. 2010, s. 148).

Výsledky výzkumu skutečně potvrdily, že chlapci studující genderově netradiční obor (R1, R2, R6) jsou velmi prosociální a mají pečující tendence. Nadřazují smysluplnost práce a pomoc druhým nad finanční ohodnocení.

Důležitým zjištěním plynoucím z výzkumu také bylo, že netypické volby ani v jednom případě nebyly motivovány snahou popření či vystoupení z genderového světa. Je nutné podotknout, že výsledky výzkumu není možné zobecňovat, šlo o konkrétní výpovědi konkrétních jednotlivců.

Závěr

Ve své diplomové práci se věnuji horizontální genderové segregaci ve školství. Svou práci jsem započala studiem odborné literatury, na jejímž základě byla vypracována teoretická část, ve které byly vymezeny základní pojmy, jako pohlaví, gender, genderová identita, stereotypy, socializace, ženské dilema, horizontální a vertikální segregace, skleněný strop, skleněný výtah a volba povolání. Poslední kapitolu teoretické části jsem věnovala studentům genderově netradičních oborů. V empirické části byl uveden kvalitativní výzkum, kterého se účastnilo 7 vysokoškolských studentů netypických genderových oborů. Věkové rozpětí se pohybovalo od 19 do 22 let. Metodou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor a metodou zpracování získaných dat Interperetativní fenomenologická analýza, která se ukázala jako vhodně zvolená, jelikož ponechala respondentům určitou míru svobody. Šlo mi o komplexní vhled do procesu volby těchto studentů a hledání specifík v jejich rozhodování. Primárním cílem bylo zjistit motivaci studentů vysokých škol k genderově netradičním oborům. Původním záměrem byl větší počet dotazovaných respondentů, alespoň 10 až 15, ale to se ukázalo jako nereálné, nejen z důvodu těžké dostupnosti těchto jedinců, ale i náročnosti na zpracování. Kvalitativní výzkum by pak nemusel být validní.

Je třeba zdůraznit, že závěry výzkumu nelze zobecňovat, protože se jedná o výpovědi konkrétních jednotlivců. Můžeme pouze načrtnout obecnější zjištění, vyplývající z témat, která se opakovala u většiny respondentů.

Podle výsledků výzkumu motivací pro volbu genderově netradičního oboru byly zájmy a oblíbené předměty respondentů, pro některé hrálo roli i pokračování v rodinné tradici. Většinu dotazovaných spojovalo hledání smysluplnosti. Tuto životní náplň nacházeli právě v genderově netradičním oboru. V žádném z případů se nejednalo o nějaké genderové vzbouření, ale o informované rozhodnutí. U některých dotazovaných se vyskytovala špatná zkušenost (problémy v rodině) nebo určitá privace (nepřítomnost otce), která také byla motivací pro zvolení genderově netypického oboru. Co se dalo očekávat, bylo, že většina dotazovaných měla genderově netradiční hodnoty a dovednosti, které je už od dětství směřovaly k atypické dráze. Zajímavé zjištění bylo, že zatímco muži integrovali do feminních oborů maskulinní prvky, ženy do maskulinních oborů feminní prvky nevkládaly, naopak se je snažily potlačit a vnímaly je jako handicap. Většina respondentů měla negativní zkušenosti s prací v ženském kolektivu, který popisovali, jako falešný a to jak muži, tak ženy. Dále z výzkumu vyplynulo, že pro úspěšnost žen v maskulinních oborech je nezbytnou vlastností soutěživost. Očekávaným zjištěním také bylo, že všichni respondenti se někdy setkali s předsudky a genderovými stereotypy, ať už doma, ve škole, mezi přáteli či

v zaměstnání. U chlapců byl genderově netradiční obor až druhou volbou poté, co první většinou maskulinní obor nevyšel, zatímco u dívek byl netypický obor jasná volba. Z výsledků dále vyplynulo, že většina dotazovaných se identifikovala s rodičem opačného pohlaví, což je zřejmě typické pro jedince s genderově netradiční volbou oboru. Respondenti často nadřazovali morální hodnoty nad konvenční požadavky. Příjemným překvapením bylo, že všichni dotazovaní reflektovali podporu a svobodu získanou od rodičů výchovou.

Stereotypizace může mít velmi silné následky. Pokud chceme pochopit kontext vzdělávací dráhy, musíme gender brát v potaz. Společnost by se měla rozvíjet na základě individuálních schopností a nikoli společensky určených představách maskulinity a feminity. Za nutné považuji zdůraznit, že v žádném případě nejde o to, nutit studenty do genderově nestereotypních oborů a povolání. Jde spíše o to, nekomplikovat jim cestu a podpořit je, pokud se rozhodnou vymknout z tradičních představ. Bylo by chybou chlapce ve femininních oborech označovat za zženštělé a dívky v maskulinních oborech za mužatky. Každý jedinec se rozhodne správně, pokud jeho volba bude odpovídat jeho povaze a schopnostem, nezáleží na tom, zda se bude vzhledem k genderu jednat o tradiční dráhu či nikoli. Volba studijního oboru by měla být vždy bez tlaku stereotypů.

Výsledky mé diplomové práce by mohly posloužit k informování široké veřejnosti o motivaci vysokoškolských studentů k genderově netradičním oborům.

Seznam použité literatury

Literatura:

ANKER, R. *Gender and jobs: sex segregation of occupations in the world*. Geneva: International Labour Office, 1998, 444 s.

ANTE, R. negativní aspekty medicínského přístupu k intersexualitě, Olomouc: Diplomová práce, 2003.

BEAUVOIR, S. *Druhé pohlaví*. Překlad Josef Kostohryz, Hana Uhlířová. Praha: Orbis, 1966, 412 s.

BEM, S. *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. London: Yale University Press, 1993, 244 p.

BRIGGS. *Guess who has the most complex job?* Boston: Little Bown, 1975, 208 s.

ČERMÁKOVÁ, M. *Rodina a měnící se gender role - sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997, 24 s.

ERIKSON, E. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, 127 s.

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996, 130 s.

GILLIGAN, C. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001, 191 s.

GREENGLAS, FIKSENBAUM, BURKE. *Occupational Stress. A Handbook*. Washington: CRC Press, 1995, 307 s.

GULOVÁ, L., ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, 245 s.

- CHARLES, N. *Gender in modern Britain*. New York: Oxford University Press, 2002, 216 p.
- CHARLES, N. Equal but Separate? A cross - national study of sex segregation in higher education. *American sociological Review*. 2002, roč. 67, č. 4.
- JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, 285 s.
- JARKOVSKÁ, L. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006, 67 s.
- KARSTEN, H. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006, 183 s.
- KIMMEL, M. *The gendered society*. New York: Oxford University Press, 2000, 315 p.
- KŘÍŽKOVÁ, A., SLOBODA, Z. *Genderová segregace českého trhu práce: kvantitativní a kvalitativní obraz*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009, 115 s.
- KŘÍŽKOVÁ, A., PAVLICA, K. *Management genderových vztahů: postavení žen a mužů v organizaci*. Praha: Management Press, 2004, 155 s.
- MAŘÍKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ A., VOHLÍDALOVÁ, M. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 303 s.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s.
- OAKLEY, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, 171 s.
- PATEMAN, C. *The sexual contract*. 1st pub. Stanford: Stanford University Press, 1988, 264 s.

PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton, 2003, 204 s.

RENZETTI, Claire M., CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, 642 s.

RESKIN, B. F. *Sex segregation in the workplace: trends, explanations, remedies*. Washington, D. C: National Academy Press, 1993, 313 p.

ŘIHÁČEK, T., ČERMÁK I., HYTYCH R. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 190 s.

SMITH, J. A, FLOWERS, P., LARKIN, M. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. 1st ed. Thousand Oaks: Sage, 2009, 225 s.

ŠVARÍČEK, R., ŠEDOÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, 356 s.

VALENTOVÁ, M., ŠMÍDOVÁ I., KATRŇÁK, T. *Genderová segregace trhu práce v kontextu segregace vzdělanosti: mezinárodní srovnání*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, Praha: SoÚ AV ČR, 2007, roč. 8, č. 2, s. 43-52.

Encyklopedie a slovníky:

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, 395 s.

Elektronické zdroje:

BUSCHOR, BERWEGER, KAPPLER a KECK. Genderově netradiční kariérní volba na přechodu mezi gymnáziem a VŠ. *Studia pedagogica*. 2013, roč. 18, č. 1. Dostupné z: http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/127040/1_StudiaPaedagogica_18-2013-1_6.pdf?sequence=1

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Genderové statistiky*, 2013. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/2-gender_uvod

KŘÍŽKOVÁ, A. Kariérní vzorce žen v managementu. *Sociologický časopis: Czech Sociological Review*. 2003, roč. 39, č. 4. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/publikace/karierni-vzorce-zen-v-managementu-strategie-zen-v-ramci-genderoveho-rezimu-organizace>

MOŽÍŠOVÁ, A. *Postavení žen a mužů na trhu práce*. Postavení žen na trhu práce – gender jako strukturující mechanismus. *Pracezeny.cz* [online]. 2014. vyd. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.pracezeny.cz/postaveni-zen-na-trhu-prace-gender-jako-strukturujici-mechanismus>

Resumé

Diplomová práce se věnuje otázce motivace studentů k výběru genderově netradičních oborů na vysoké škole a je rozdělena do dvou částí. V teoretické části je zpracována odborná literatura související s problematikou genderu a pohlaví. Praktická část zachycuje průběh empirického výzkumu, jehož výsledkem je analýza hloubkových rozhovorů s respondenty.

Summary

The diploma thesis deals with the motivation for gender nontypical university fields and is divided into two parts. The theoretical part is concerned with scientific literature connected with gender and sex. The practical part involves the course of the empirical research, whose results have shown is analysis of interviews.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Scénář otázek

Příloha č. 2: Ukázky přepisu rozhovorů

Přílohy

Příloha č. 1:

Jaké hry byly u tebe nejoblíbenější? Jaké kroužky a volnočasové aktivity jsi měl/a?

Měl/a jsi v dětství spíše kamarády nebo kamarádky? Nebo obojí?

Co tě vedlo k volbě tvé profese?

Co tě motivovalo pro výběr daného oboru? Nějaký zážitek? Záliba? Zajímavý předmět nebo prima učitel?

Kdy jsi o něm začal/začala uvažovat?

Jaké možnosti byly v úvahu?

Ovlivnil tě při tvém rozhodování nějaký vzor? Jaký?

Byly nějaké osoby, které ti zasahovaly do rozhodování? Jaké?

Jaké byly reakce okolí na tebou zvolený obor?

Jaká je tvoje spokojenost? Volil/a bys stejně? Doporučil/a bys tento obor jednou i své dceři/synovi? A proč?

Příloha č. 2:

RESPONDENT Č. 5

Pohlaví: žena, obor: lesnictví, věk: 21 let, ročník: III.

T: Na úvod se tě zeptám, na tvoje oblíbené hry, hračky? Měla jsi nějaké volnočasové aktivity, kroužky?

R5: Tak já vyrůstala s bráchama, takže jsem měla autíčka, vláčky, ale nejradši jsme dělali různý blbosti a hráli si venku, šiškový války, schovávali se a tak (smích). Jinak mezi moje koníčky patřily a furt ještě patřej koně. Máme velký hospodářství a plno zvířat, ale koně to je srdcovka. Na kroužek jsem chodila na přírodovědnej, jako na základce myslím.

T: A měla jsi v dětství spíš kamarády, kamarádky nebo obojí?

R5: Vlastně tím, že jsem vyrůstala s bráchama a ty měli kamarády, tak spíš jsem byla v tom klučičím kolektivu už od dětství. Ale měla jsem i dobrou kamarádku, která bydlela kousek ode mne, a dodnes se vídáme. No ale je fakt, že některý holky mě prostě nebraly no, jako na základce, to víš, nemohli se semnou bavit o módě a líčení. Tenkrát mi to bylo fuk, teď se třeba ráda líčím, nějak to ke mně došlo pozdě (smích). Na střední už to bylo dobrý. Holek tam byla sice menšina, ale vycházeli jsme super, to už bylo o něčem jiným. Tam jsme byli dobrá parta.

T: Setkala ses teda i se šikanou?

R5: Ne to ne! Měla jsem kámoše i kámošky, ale jako byli jsme prostě na takový skupinky.

T: Co tě vedlo k volbě tvojí profese nebo teda zaměření?

R5: No u mě to bylo asi jasný (smích). Děda byl myslivec, táta je myslivec. Mě to vždycky táhlo k přírodě a zvířatům. Máme hospodářství, bylo jasné, že budu dělat něco s přírodou. Jako to víš, že jsem si to neuvědomovala jako úplně malá, ale ten směr byl vždycky jasnej. Chodila jsem do přírodovědnýho kroužku, a na různý biologický olympiády a byla jsem teda i úspěšná.

T: Takže tě k výběru motivovaly tvoje záliby a tvůj život? Můžeme to tak říct?

R5: Jo.

T: Kdy jsi o tom začala uvažovat?

R5: Úplně řešit jsem to začala na základce, na tom druhým stupni, jako asi všichni. Měla jsem jasno, chtěla jsem prostě na střední zemědělkou. Problém jsem měla jen s třídní. Ta chtěla, abych šla na gympl, když jsem jí to řekla, tak jí málem kleplo. Začala s tím, že je mě tam škoda, že jsem ji hrozně zklamala a ať jdu na nějaký gympl, kterej je třeba

zaměřenej na přírodní vědy nebo tak. Jenže já chtěla prostě i praxi a už se na něco zaměřit. Gympl na ten jsem se vůbec necejtila, ne jako kvůli učení, ale nebyl to prostě můj styl. Střední jsem si prostě vybrala a nelituju! Bylo to skvělý! Hodně mě to pomohlo se ještě víc zaměřit, ujasnit si spoustu věcí, jezdili jsme na exkurze a tak. Díky ní mám třeba i řidičák na traktor. Teď na vejšce jsem právě zužitkovala hodně věcí ze střední.

T: Jaký jiný možnosti byly v úvahu při volbě vysoký školy?

R5: Možnosti? Asi žádný (smích). Možná tak jiný obory na fakultě. Já ale měla celkem jasno.

T: Co nějaký vzor, kterej tě ovlivnil?

R5: Určitě táta, ten byl vždycky můj vzor.

T: Byly nějaký osoby, které ti zasahovaly do rozhodování?

R5: No v dobrým třeba rodiče. Oba dva mě hrozně podpořili. To jako nejen při výběru vejšky, ale už tý střední.

T: Mrzelo tě to s tou třídni? Nebo co jsi cítila, když ti řekla, že jsi jí zklamala?

R5: Dost mě to mrzelo. Vůbec jsem to nechápala. Prostě jsem si chtěla vybrat tu nejlepší cestu a ona řekne, že jsem ji zklamala. Byla jsem smutná a šíleně naštvaná. Rodiče mi právě hodně pomohli. Máma říkala, ať si z toho nic nedělám, že oni mě znaj nejlíp a vědí, že jsem vybrala dobře.

T: Co reakce okolí na tebou zvolený vysokoškolský obor?

R5: Jo to už bylo dobrý. Oni s tím všichni počítali, jako myslím rodiče i pak na střední, šlo mi to, chtěla jsem jít dál. Lidi ze střední to nepřekvapilo a fandili mi. Jako když to řeknu někomu neznámému, tak se diví, to jo, ale já jsem na to docela hrdá, takže to říkám ráda. On to není jednoduchej obor, jak si některý lidi myslej.

T: O tom nepochybuju. A co tvoje spokojenost dneska? Volila bys stejně nebo doporučila to svým dětem?

R5: Volila bych stoprocentně stejně. Pro mě to má smysl, baví mě to a jde mi to. Je pravda, že holky to v tomhle oboru nemaj úplně jednoduchý, musej si umět získat respekt a ukázat, že jim to jde stejně jako klukům, někdy i líp, a když to zvládnou, tak maj vyhráno. Chce to prostě trošku průbojnější povahu. Svým dětem kdyby to chtěli ten obor, bych to doporučila a rozhodně je podpořila, jako rodiče podpořili mě. Fakt jsem jim strašně vděčná, protože bez nich bych to nezvládla.

RESPONDENT Č. 6

Pohlaví: muž, obor: Všeobecná zdravotní sestra, věk: 22 let, ročník: III.

T: Na začátek se tě zeptám, jaké hry u tebe byly nejoblíbenější? Jaké si měl kroužky nebo volnočasové aktivity?

R6: Chodil sem do skauta, na to rád vzpomínám. Jinak sem měl, a teda jako furt mám, rád hodně přírodu. Rád jsem něco zkoumal, třeba pitval různý brouky a tak (smích). Byl sem takový zvědavý dítě, chtěl jsem vědět, jak to v těle funguje. Jinak jsme si s klukama hráli na vojáky, a tak. Prostě normálka.

T: A měl si spíš kamarády nebo kamarádky? Nebo obojí?

R6: Asi spíš kamarády, to možná díky tomu skautovi. To spíš až teď mám i kamarádky. Takhle, v dětství určitě spíš kamarády, pak díky zdravce i kamarádky. Na základce se mi kluci smáli, že chci jít na zdravku kvůli holkám (smích), abych si měl z čeho vybírat. Jenže teď musím říct, že to není žádná sranda.

T: Jak teda vnímáš ženský kolektiv?

R6: No, jak to říct a neurazit (smích). Rozhodně je záludnější. Chlapi ty jsou prostě narovinu, ženský to je někdy těžký. Myslím, že v ženském kolektivu je mnohem víc konfliktů a rozhodně mi není co závidět. Asi bych řekl, že to mám mnohem těžší než ti, co pracují v kolektivu mužů. Jednou jsem byl na oddělení, kde jsem cejtil, že ty ženský mě moc neberou nebo mě vnímají jako nějakou konkurenci, nevím. Pak jsem ale prošel i jinýma odděleníma a už jsem se s tím nesetkal. Naopak. Ted' tam kde jsem, cejtim, že mě spíš berou jako pomoc a super spolu vycházíme, ale jak říkám, všude to asi tak růžový nebude.

T: Co tě vedlo k volbě tvé profese nebo spíš toho profesního směru?

R6: Tak úplně původně se musím přiznat, sem chtěl studovat medicínu, ale to nevyšlo. Mě zdravotnictví vždycky lákalo. Zdrávka po základce pro mě byla jasná volba a pak, když ta medína nevyšla, tak volba číslo dvě byl všeobecný ošetřovatel, tak se to jako ofiko jmenuje, ten program, obor teda všeobecná sestra. No mezi náma, už by mohli ten název změnit, dneska tam choděj i kluci a pacienti nevědí jak nám říkat, bratře, sestro. Já jim říkám, ať mě oslovujou jménem. Jinak abych se vrátil k otázce, vždycky jsem měl rád přírodní vědy a biošku /biologii/. Jako matika nebo děják mi nikdy nic neříkali. Pro mě to nemělo nějaký hlubší smysl. Pomáhat někomu, to hlubší smysl má. A jako ať si nikdo nemyslí, ona je to i dost fyzicky náročná práce, když opomenou dvanáctihodinový směny,

tak utáhnout třeba nějakýho silnějšího pacienta je docela fuška a holky na oddělení vždycky říkaj, že ještě že mě maj.

T: Vidím, že tě motivoval především tvůj vztah k přírodním vědám obecně, ale co nějaký zážitek nebo prima učitel?

R6: Hele, tak takovej zážitek, kterej ve mně třeba zůstal a rozhodně nějak v životě ovlivnil je z jedný dovolený, kde sem byl ještě jako děcko s našima. Máma je taky zdravotní sestra. Jednou se takhle tam někomu udělalo špatně a máma mu poskytla první pomoc. Bez ní by to určitě blbě dopadlo. Říkal jsem si, že bych taky chtěl zachraňovat lidi, že to je přece úžasný.

T: Tvoje původní volba byla tedy medicína, ošetrovatelství byla až druhá možnost. Co tě vedlo k tomu jít dál, neskončit střední školou a nejít rovnou do praxe, ale nastoupit na vysokou školu?

R6: No v současný době už jenom středoškolský vzdělání na tuhle profesi přestává stačit. Bez vejšky bych tu práci musel vykonávat pod nějakým odborným dozorem několik let nebo tak nějak. Prostě jsem chtěl obstát v konkurenci.

T: V konkurenci žen?

R6: No možná se i dá říct, že jo, že jsem chtěl mít něco navíc, jestli mi rozumíš.

T: Co nějaký vzor, který by tě ovlivnil při tvém rozhodování?

R6: /dlouhá pauza/ Tím, že máma je taky zdravotní sestra, tak jsem všechno viděl u ní, o všechno se hned zajímal, takže možná ona byla takovej vzor.

T: Byly nějaký osoby, které ti zasahovaly do tvého rozhodování? A jaký?

R6: Teď nevím, jak to myslíš? Jako jestli mě k tomu někdo nutil nebo tak?

T: Spíš jestli byly osoby, které se tě snažily ovlivnit, ať už pozitivně nebo negativně.

R6: Máma a širší rodina mě určitě podpořili, dokonce i učitelky. Táta ten s tím ale hodně bojoval. Furt, že takhle rodinu neuživím, nevydělám žádný prachy, nemám kam postupovat a tak. Prostě nesouhlasil s mojí volbou. Kdybych se dostal na tu medínu, tak proti tomu by nic neměl, ale takhle sem ho asi hodně zklamal. Přitom už je dost chlapů co tohle dělá a rozhodně mi to nepříjde jako méněcenná práce, jak to asi tátovi přijde.

T: Co reakce okolí na tebou zvolený obor?

R6: Tak ve škole dobrý, protože jsem pokračoval v tom, co jsem studoval. No doma taky dobrý, až na toho tátu. Když se o tom zmíním někde jako mimo, tak taky dobrý. Myslím, že se pohybuju dnes už mezi celkem rozumnýma lidma, který vědí, že je to pěkná dřina.

T: Srovnal se už táta s tvojí cestou?

R6: Ten se s tím nesrovná asi nikdy. Přitom si myslím, že není důvod. Znáám plno kluků, co jsou ještě ve třiceti u rodičů, vysávají je a jen pařej. Já jsem celý léto trávil vždycky na praxi v nemocnici, abych si splnil hodiny, zatímco jiný kalili a užívali si. Co to šlo, sem se postavil na vlastní nohy.

T: Dá se říct, že sis třeba myslel, že to táta ocení a ono to nepřišlo?

R6: Asi jo. Táta mě asi vůbec neznal a pak to byl šok.

T: Jak neznal?

R: Ne jako neznal, ale on jezdí s kamionem, nebyl furt doma, jak mi jde škola nebo tak ho zrovna nebralo. No a pak to byl pro něj šok.

T: Co tvoje spokojenost dnes? Volil bys stejně? Doporučil bys tento obor třeba svým dětem?

R6: Spokojenej jsem určitě. Víš, když mám třeba někdy blbou náladu, tak přijdu do práce a tam to ze mě spadne. Víím, že musím na lidi působit pozitivně, snažím se dělat i legraci, trochu jim odlehčit. Fakt mě to naplňuje. Doporučil bych to všem, který chtěj dělat něco co má smysl.